

Een leven als pandoer – Lambert-Henri d’Olne (Baarlo 1712 – Maastricht 1766)

Julien Daenen

Baron Lambert-Henri d’Olne was een telg uit de lagere plattelandsadel in de Maasstreek. Zijn naam zou wellicht in de vergetelheid zijn geraakt wanneer hij niet de kans had gegrepen om op bijzondere wijze carrière te maken in het leger. Zijn loopbaan nam een beslissende wending door zijn contacten met de beruchte *pandoerenkolonel* Franz von der Trenck die in 1741 een regiment pandoeren had weten op te richten.¹ Deze pandoeren waren militairen van Servo-Kroatische en/of Hongaarse origine, die oorspronkelijk opereerden in de grensstreek van het Habsburgse en het Osmaanse Rijk. In de loop van de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) werden zij als zogenaamde ‘lichte troepen’ toegevoegd aan het Oostenrijkse leger tijdens diens Europese campagnes. Lambert-Henri d’Olne trad in 1744, op zoek naar promotiekansen in dienst van dit unieke regiment. Over zijn ervaringen in het pandoerenkorps, maar ook over de periode die er aan voorafging en zijn latere ambitie om een eigen regiment op te richten, liet hij een karrenvracht aan briefwisseling en persoonlijke documenten na. Hierdoor is het mogelijk zijn militaire carrière – die van een officier uit de lage adel – te reconstrueren.

In de achttiende eeuw vormden oorlogsgebeurtenissen een dankbare aanleiding tot de uitgave van publiek leesvoer. Drukkers deden goede zaken in oorlogstijd met de verspreiding van allerhande drukwerk zoals verslagen en kaartmateriaal. Dat stilde de leeshonger van de nieuwsgierige lezer in Europa op zoek naar informatie over de gebeurtenissen op en naast de slagvelden. Anders dan bij een snelle publieke verspreiding van informatie door drukkers en uitgevers waren er ook burgers die in de dramatische oorlogsomstandigheden aanleiding vonden schriftelijk verslag te maken van hun eigen wedervaren.

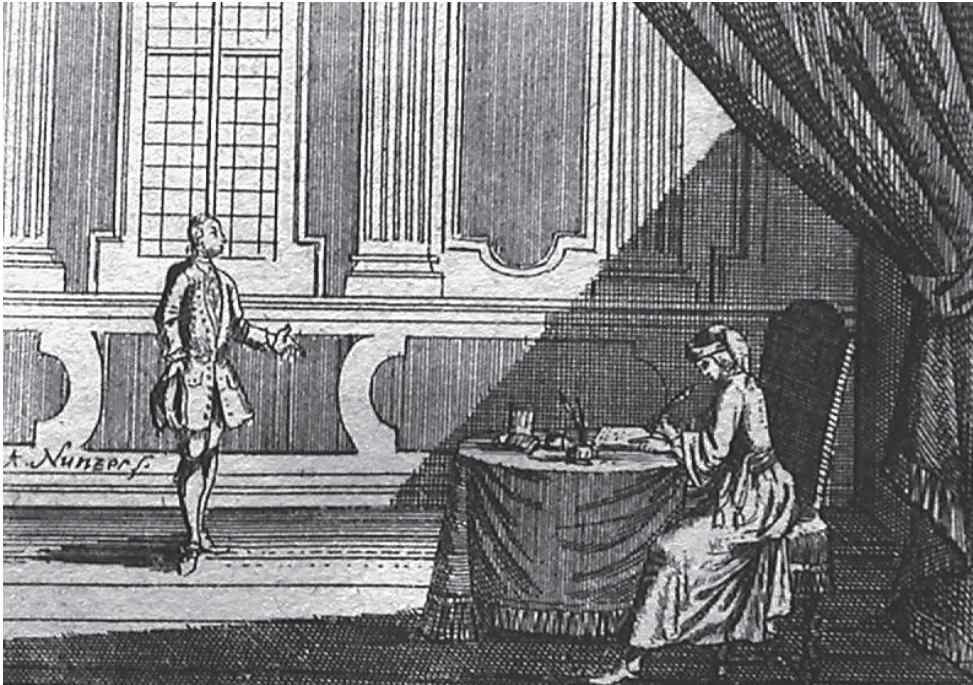
Dat gebeurde ook in en rond Maastricht, bijvoorbeeld tijdens de in dit artikel veel aangehaalde periode van de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). Zo startte Willem Plugmaekers, deken van het Sint-Servaaskapittel, een kroniek in het oorlogsjaar 1747.² Enkele kilometers verder in het dorpje Kanne vatte Winand Mengels een kroniek aan over wat hij met zijn halfbroer op het slagveld van het nabijgelegen Lafelt in 1747 aanschouwde. Nog steeds is dit tijdsdocument van bijzondere waarde voor de geschiedenis van de achttiende eeuw.³

Aan de andere zijde van de oorlogsgebeurtenissen stonden de actoren zelf, de militairen, waarvan vooral de officieren schriftelijke sporen hebben nagelaten van hun meest aangrijpende en soms zelfs levensbedreigende momenten op en naast de slagvelden. De correspondentie van officieren met familie of vrienden was in de achttiende eeuw massaal, maar is vandaag slechts fragmentarisch overgeleverd. Soms waren deze brieven correct in hun informatieve waarde over het historisch gebeuren, maar vaak echter niet meer dan een emotionele weergave van wat de persoon in kwestie was overkomen. Een andere historische bron zijn de gepubliceerde (auto)biografieën van officieren, een genre dat reeds in de zeventiende eeuw floreerde en nog meer aan belangstelling won in de 'Eeuw van de Verlichting'. Toch is de lectuur van dergelijke mémoires – hoe boeiend ook – weinig verhelderend over de persoonlijke levensomstandigheden van de hoofdpersoon, in casu het leven van de lagere adel, het thema dat in deze bijdrage aan de orde is. Dit heeft veel te maken met het feit dat de schrijver intentioneel bezig was. Het verhalende karakter van mémoires over het persoonlijk wedervaren op het Europese strijdtoneel liep gelijk met het streven om hun handelen in oorlogsomstandigheden naar de lezer toe te rechtvaardigen. Bovenal dienden dergelijke mémoires om de eigen heldhaftigheid en verdiensten te onderstrepen, die niet zelden naar eigen aanvoelen onvoldoende werden gehonoreerd met een militaire bevordering of financiële beloning. Twee prachtige voorbeelden in deze zin zijn de autobiografie van de Zweedse graaf De Hordt en de recent heruitgegeven mémoires van de graaf van Schlippenbach; beiden bouwden tijdens de achttiende eeuw een officierencarrière uit in het Staatse leger.⁴

De hedendaagse lezer die egodocumenten zoals mémoires tot zich neemt, zal zich ongetwijfeld een bepaald beeld van de leefwereld van militairen in het Ancien Régime kunnen voorstellen. Christopher Duffy wist in zijn bekende werk *The Military Experience in the Age of Reason* (1987) als één van de eersten een meer diepgaande analyse te maken van het persoonlijk leven, de loopbaan en de lotgevallen van soldaten én officieren tijdens het Ancien Régime.⁵ Terecht haalde hij daarbij het grote onderscheid aan tussen de carrière van de hoge en lagere adel. Daar waar telgen uit de hoge Europese adel door geboorte in de belangrijkste militaire functies terecht kwamen, soms ongeacht hun kwaliteiten, hadden leden uit de lagere adel, die het gros van het officierenkorps uitmaakten,

een veel minder voorspelbare carrièreopbouw en bijgevolg een vaak wankel bestaans-zekerheid. Ook Frank Tallett wees op het verschil in officieren van hoge of lage adel.⁶ Hij concludeerde dat juist de groep van laag adellijke officieren het meest bekwaam en toegewijd was. Het gebrek aan grote financiële reserves bracht een grotere afhankelijkheid aan de militaire dienst met zich mee. Hierdoor waren lage adellijke officieren beter gemotiveerd om competenties in krijgs- en organisatiekunde te verwerven en toonden zij zich loyaler ten aanzien van het opperbevel. Hun levenskeuze zat klem tussen de sociale conventies uit die tijd. Zo was het carrièreperspectief doorgaans 'beperkt' tot een leven als landheer op een landgoed, een loopbaan als militair (in één of ander Europees leger), soms en in het beste geval gevolgd door het eerstgenoemde alternatief, of het toetreden tot de clerus.

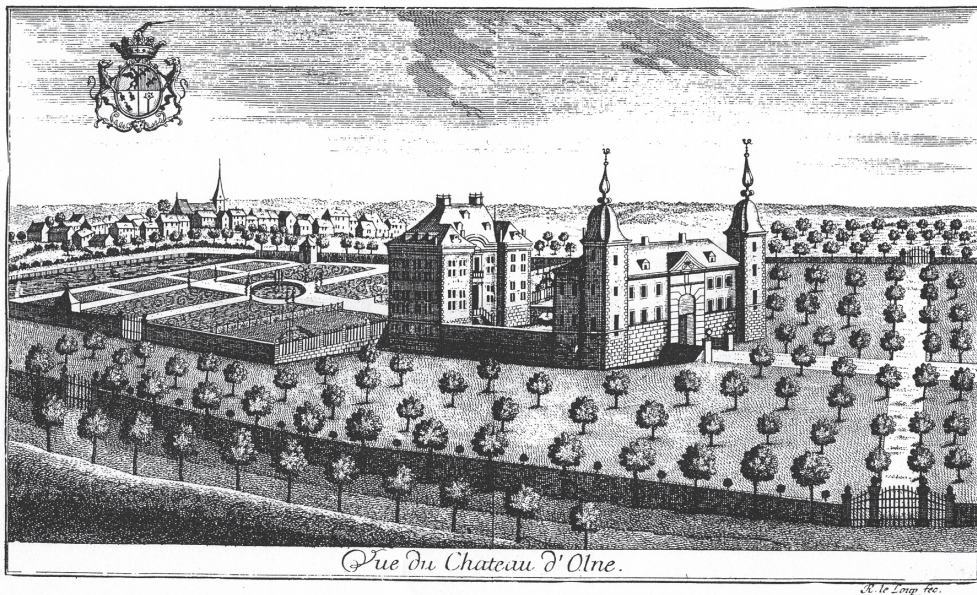
In dit artikel willen we naar analogie van de werkwijze van Duffy de militaire carrière van laag adellijke officieren tijdens de achttiende eeuw uit de doeken doen. We willen een zo realistisch mogelijk beeld brengen van de verdiensten en beproevingen die gepaard gingen met ambities in dienst van het leger. Waar Duffy veeleer een thematische benadering heeft van het militaire bedrijf in zijn geheel en put uit allerlei soorten tijdsbronnen, zal in dit artikel de klemtoon liggen op één personage, baron d'Olne als telg uit de lage plattelandsadel in de Maasregio, en richten wij ons op egodocumenten afkomstig van de protagonist zelf. Zo worden de episodes uit het leven van de hoofdpersoon, in tegenstelling tot de hierboven besproken *mémoires*, gereconstrueerd op basis van overgeleverde brieven, familiedocumenten en militaire correspondentie. Geen enkel van de hier gebruikte documenten had de bedoeling de persoon in kwestie – baron d'Olne – of diens carrière in een beter daglicht te plaatsen, zoals dat bij autobiografisch materiaal wel eens vaker gebeurde. Daarom kunnen de hier gebruikte archiefbronnen beschouwd worden als een meer authentieke getuige van het reilen en zeilen van de plattelandsadel in militaire dienst. Het archiefmateriaal maakt deel uit van de collectie van het Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht. Het betreft in hoofdzaak het archief van het huis Scheres te Baarlo en het familie-archief d'Olne.⁷ Nader onderzoek bracht een schat aan originele 'Trenck-documenten' aan het licht. Het betreft de regimentsadministratie van het pandorenenregiment en de rechtstreekse correspondentie van baron d'Olne met baron Franz von der Trenck vóór en tijdens diens gevangenschap (zie *infra*). Trencks brieven zijn zowel in het Frans als het Duits opgemaakt, deels door Trenck zelf, deels (vermoedelijk) door een secretaris die hem tijdens zijn gevangenschap in de Spielberg in Brno was toegestaan. De brieven van Olne zelf zijn consequent in het Frans geschreven. In deze bijdrage wordt steeds in Nederlandse vertaling geciteerd.



Franz von der Trenck dicteert zijn brieven tijdens zijn gevangenschap (1747) – illustratie in Des Neu-eröfneten historischen Bilder-Saals, deel 11, Nürnberg, 1752. Foto: Jan Bellen.

De familie d’Olne

Hoofdpersoon in het verhaal is baron Lambert-Henri d’Olne. De familie d’Olne had oude bindingen met het dorp Olne ten oosten van Luik, meer bepaald de heerlijkheid Froidbermont. In de zeventiende eeuw was de familie een aantal treden hoger op de sociale ladder geklommen. Dat was te danken aan de militaire diensten die de twee broers Servais en Pierre-Mathieu d’Olne hadden bewezen in de legers van keizer Leopold I, onder andere in de strijd tegen de Turken. Het leverde hen een familiewapen, de titel van baron en van ridder van het Heilig Roomse Rijk op.⁸ In 1694 koopt Guillaume, zoon van Pierre-Mathieu d’Olne, de heerlijkheid Olne ten oosten van Luik, een dorp met enkele onderhorige gehuchtjes dat deel uitmaakte van de Republiek.⁹ Olne ligt dan in het Staatse gedeelte van de Landen van Overmaas en was in feite het uiterste zuidpunt van de Republiek.¹⁰ Om hun stand meer uitstraling te geven liet de familie in het begin van de achttiende eeuw een schitterend landgoed optrekken aan de rand van het dorp.¹¹ Hiervan rest tegenwoordig nog slechts een deel. Via huwelijkspolitiek raakte de familie



Zicht op het dorp en het kasteel van Olne, zoals afgebeeld in *Les Délices du Pays de Liège* (Luik, 1738-1744).

ook in het bezit van een gedeelte van de heerlijkheid Baarlo, waar zij geregeld het landhuis De Berckt betrokken. Tot zover wijkt het verhaal van deze familie wellicht niet veel af van een honderdtal andere families uit de kleine landadel, die onze gewesten bevolkten.

Baron Lambert-Henri wordt op 13 januari 1712 geboren op het landhuis De Berckt aan de rand van Baarlo als zoon van Guillaume II Philippe, die voor de helft heer is van de heerlijkheid Baarlo, Soumagne, Saint-Hadelin, Olne en Ingenraij, en van barones Eva Thérèse Florentine de Rhoe d'Obsinnich. Het ouderlijk gezin bestaat in totaal uit zeven kinderen, drie jongens en vier meisjes. Het oudste kind Adrienne, geboren in 1708, overlijdt evenwel op twintigjarige leeftijd. Naarmate de kroost opgroeit, neemt bij de ouders de plicht toe om een plaats op de sociale ladder voor hun kinderen te verzilveren. Die ambitie veronderstelt vooreerst een goed beheer van het familievermogen, wat gezien het beheer van twee aanzienlijke landgoederen geen sinecure is. Een gerichte huwelijkspolitiek is een volgende stap. De oudste zoon Guillaume III Frederique (1709-1784) is zondermeer voorbestemd om in het huwelijk te treden met een geschikte partner. Hetzelfde geldt voor de oudste dochter Marie-Jeanne-Thérèse. Daarmee is voor de ouders de room van de soep. Het past vervolgens in de ouderlijke huwelijkspolitiek dat de twee overblijvende jongere dochters gewild of ongewild ongehuwd blijven. De twee jongere zonen staan op hun beurt voor de uitdaging zich aan een religieuze of militaire loopbaan



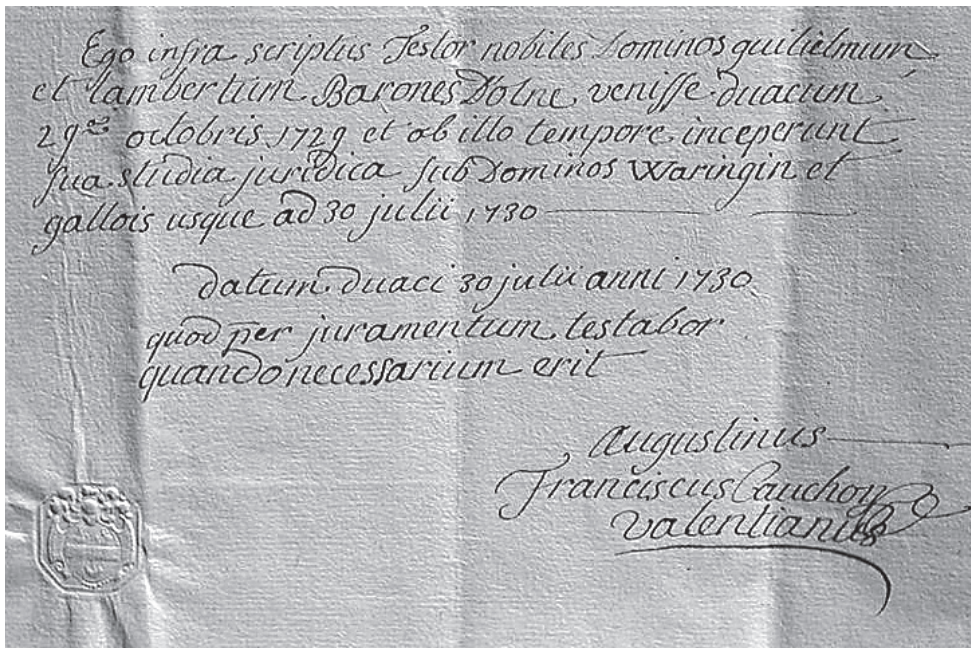
Het familiewapen van de familie d'Olne. Regionaal Historisch Centrum Limburg, Huis Scheres-Baarlo, inv.nr. 2384.

te wagen. Het realiseren van die keuze heeft weinig te maken met roeping dan wel met de relaties die de familie onderhoudt en het lobbywerk dat kan worden verricht om de kinderen in bepaalde kringen binnen te loodsen. Voor de beide broers draait het uit op een militaire loopbaan. De jongste, Pierre-Mathieu, gaat op jonge leeftijd in dienst in het Franse regiment De Namur. In 1741 is hij opgeklommen tot de rang van luitenant, als in juni van dat jaar de volgende noodlotsbrief van de hand van de markies De Viefville zijn vader bereikt:

“Napels, 10 juni 1741

Het is met immens verdriet, Mijnheer, dat ik U het droevige lot van Uw zoon mededeel, die op het einde van vorige maand scheep was gegaan op een Frans schip om het regiment De Namur in Orbetello te vervoegen. Toen het schip zich ter hoogte van het eiland Ponces¹² op twintig mijl van Napels bevond, werd het door Moorse zeerovers geënterd. Alle opvarenden evenals de bagage zijn onder de wapens van die barbaren ten onder gegaan, uitgezonderd vijf Joden en een scheepsjongen die zich in het want hadden verborgen. Die hebben verklaard dat de barbaren enkele reizigers hebben meegenomen. Ik hoop dat baron d'Olne één van hen is maar volgens de laatste berichten van de Franse consul schijnt het dat zij allen het leven hebben verloren.” [...] “Ik betreur mijn verplichting U een dergelijk droevig relaas mede te delen. Temeer omdat het gedrag van Uw zoon in mijn nabijheid mij sympathie voor hem had doen aanvatten. Mijnheer, ondanks de vaderlijke liefde moet de rede U helpen dit offer aan de Heer te doen. Zijn wij niet allen geboren om ons te buigen voor Zijn wil.”¹³

De carrière van broer Lambert-Henri is een langer leven toebedeeld. Zijn opvoeding gebeurt aanvankelijk thuis, maar toen hij zeventien was besluiten de ouders toch een investering te doen in een gedegen opvoeding in afwachting voor hun kinderen een benoeming of functie in de wacht te kunnen slepen. En zo volgt Lambert-Henri samen met zijn oudste broer van 1729 tot 1731 les aan een college in Douai, telkens van einde



Studieattest van Lambert-Henri en zijn broer Guillaume voor het schooljaar 1729-1730 te Douai. Regionaal Historisch Centrum Limburg, Huis Scheres-Baarlo, inv.nr. 1044.

oktober tot einde juli. Broer Guillaume-Frederique schakelt nadien nog een jaar over naar de universiteit van Reims, blijkbaar met de bedoeling een licentie in de rechten te halen, iets waar hij evenwel niet in zal slagen. In Douai heeft hij zich bovendien de bijzondere admiratie op de hals gehaald van één van zijn priester-leraars, en wanneer blijkt dat Guillaume-Frederique zijn studies stopzet, krijgt deze in januari 1734 een brief nagestuurd waarin de priester zijn innige hoop uitdrukt dat Guillaumes vader hem zijn broer “le cadet” (Lambert-Henri) zal toevertrouwen. “U mag erop rekenen dat ik steeds de ruimste aandacht aan hem zal besteden, zowel voor zijn studies als voor zijn religie.”¹⁴ Lambert-Henri beschikt echter niet over veel intellectueel talent; daarvan getuigen zijn brieven. Hij kent evenmin een religieuze roeping en besluit uiteindelijk zijn boeken aan de wilgen te hangen in ruil voor een toekomst in het leger. Zijn oudere broer Guillaume-Frederique legt zich toe op het beheer van zijn erfdeel en gaat op zoek naar een geschikte partner. Die vindt hij ook in de persoon van barones Théodore- Marie-Joseph de Merwyck, met wie hij in februari 1741 in het huwelijk treedt.¹⁵

Geen rozen zonder doornen

Lambert-Henri begint als jonge twintiger op het laagste echelon in het officierenkorps, als cadet of zeg maar officier-stagiair. Hij is dan al relatief oud voor de start van een militaire loopbaan. Veel kinderen uit de hogere adel trekken al op 14- of 15-jarige leeftijd mee naar het slagveld. Dat is dan wel aan de zijde van hun vader al dan niet onder het rechtstreekse toezicht van de persoon, aan wie de ouders het toezicht hebben toevertrouwd. Het is niet heel duidelijk via welke relatie Lambert-Henri een introductie in het leger kreeg, maar vermoedelijk spelen de familiebanden van zijn moeder barones De Rhoe een belangrijke rol. In het najaar van 1733 reist hij met zijn vader af naar de kwartieren van het Oostenrijks-Hongaarse leger te Wenen. Voor een Staats onderdaan lijkt dit op het eerste zicht verwonderlijk, maar nationalisme was in die tijd van weinig tel en ondergeschikt aan carrièremogelijkheden. Daarvan getuigen grote militaire talenten zoals de Franse veldmaarschalken Maurits van Saksen en Woldemar von Löwendal die geen druppel Frans bloed hadden, zelfs niet rooms-katholiek gedoopt waren, maar niettemin de elite van het Franse leger uitmaakten in die periode.

Het zal de wakkere lezer hier ook niet zijn ontgaan dat er geen verwijzingen zijn naar een militaire vooropleiding voor de jongvolwassen baron. In het midden van de achttiende eeuw beschikken de Europese monarchen niet over militaire academies voor de opleiding van het officierenkorps. Het idee van een gestandaardiseerde militaire scholing voor officieren zal pas vorm krijgen in de tweede helft van die eeuw. De enige vooropleiding of wat daarvoor mag doorgaan is niets anders de jacht. Het is de jachtsport die de jonge telgen van huis uit zadelvast maakt, hen leert omgaan met vuurwapens tijdens de soms dagenlange achtervolging van het wild, hen leert bespieden, wacht houden, kamperen in sobere omstandigheden en hen de wisselende natuuumstandigheden leert trotseren.

In januari 1734 bericht Lambert-Henri zijn goede gezondheid aan zijn vader. Hij is dan ingekwartierd in Mollwitz, een stad centraal gelegen in Silezië dat toen nog de noordelijke provincie van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije vormde. Hij heeft echter zoveel onkosten aan paarden en eigen onderhoud – hij heeft zelfs nog geen uniform – dat hij zijn vader vraagt het voorziene jaargeld met zeker honderd ecu te verhogen.¹⁶ Bovendien wacht hij op dat moment op orders om met zijn regiment naar Italië af te reizen. Voor deze campagne heeft hij zeker drie paarden nodig waarvan één als lastdier, want, stelt hij, “karren zullen van geen nut zijn”. In zijn kwartier heeft hij twee kamers ter beschikking. Eén ervan dient voor de kok en de knecht.¹⁷ Geen wonder dat de jonge baron met dergelijke staat en zonder enige vorm van inkomen in de onkosten verdwaalt. Misschien spiegelt hij zich dan al aan de gebruikelijke entourage, die heel wat officieren erop nahouden en die tijdens de campagnes het gewenste gerief, personeel en niet zelden hun gezin meevoeren.



Jachttafereel van een tijdgenoot, Pierre-Victor de Besenval (1712-1791), de latere commandant van de Zwitserse Wacht van de Franse koning. De jonge baron zit in het midden, geflankeerd door zijn zus en een jachtmeester (schilderij omstreeks 1730 – Musée du château de Waldegg).

In het voorjaar van 1737 krijgt hij een gedroomde kans wanneer hij een overstap kan maken van het dragonderregiment Althan naar dat van generaal graaf Jörger. Die heeft hem een compagnie in zijn regiment aangeboden voor de som van 6600 gulden, de prijs voor een promotie tot kapitein. Daar hoeft Lambert-Henri geen twee keer over na te denken. Ze schudden elkaar de hand, er wordt zelfs niets op papier gezet, en de graaf laat hem meteen de gage van kapitein uitkeren, ondanks het tegensputteren van generaal Althan. En wie moet dat allemaal betalen? “Onze zeer geëerde vader” natuurlijk. Inderhaast gaan er brieven naar Olne waarin hij zijn vader het belang van deze promotiekans kenbaar maakt en alle zegeningen van de hemel over hem en de familie afroept wanneer hij wil instemmen. Deze heeft wel oren naar de kostbare ambitie van zijn zoon en reeds op 28 april 1737 bericht de kersverse kapitein de goede ontvangst van twee wisselbrieven. Toch waagt hij het om in dezelfde brief bijkomend vijfhonderd gulden te vragen voor zijn uitrusting voor de komende militaire operaties. Hij staat op dat moment klaar om de rekruten en de bagage van het regiment naar Kroatië te begeleiden. Wat hij niet weet is dat zijn

vader discreet inlichtingen over zijn handel en wandel inwint.¹⁸ Toch houdt dat vader niet tegen te bidden voor het behoud van zijn zoon. Ook daarvoor worden relaties aangesproken. In zijn jaarlijkse nieuwjaarsbrief vraagt hij de bisschop van Roermond om zijn zoon in zijn gebeden op te nemen. De excellentie antwoordt op 4 januari 1738 dat hij zonder ophouden de Heer aan het altaar looft en aanbidt voor de goddelijke bescherming, die zijn zoon-kapitein tot dan toe heeft mogen ondervinden. Voorts wenst hij Lambert-Henri toe dat Zijn heilige hand hem ook de volgende campagne mag beschermen temidden van ziekte, gevaar en zware inspanningen. Zeker nu men verwacht dat de komende campagne harder en bloediger zou worden als de vorige. Op de vraag van vader d'Olne of de carrière van zijn zoon opweegt tegen de hoge kosten eraan verbonden, geeft de bisschop een duidelijk advies: “Ik betwijfel geen moment, mijnheer, dat dit u veel moet kosten, maar naar mijn mening gaat het niet op zijn carrière door een gebrek aan steun af te breken zo hij een groot kapitein kan worden, want men zegt *nullus honor sine onere*.”¹⁹

Deze steun van de bisschop komt baron Lambert-Henri zeer goed uit. In de zeldzame brieven uit die tijd houden de voortdurende financiële zorgen gelijke tred met de fysieke beproevingen te velde. In oktober 1737 staat hij bij zijn generaal nog voor 4000 gul-

Een compagnie trekt in een bergachtig (Italiaans ?) landschap naar zijn winterkwartier; de reis is zwaar door de weersomstandigheden en vordert maar traag omdat men ook de bagage moet meevoeren, en sommigen zelfs hun vrouw en kinderen (Les fatigues de la guerre – Franse gravure naar het schilderij van A. Watteau).



den in het krijt voor zijn promotie. Die vertraging brengt hem op een slecht blaadje bij de generaal, waardoor hij een belangrijke promotiekans mist. De kolonel van het regiment is kortelings overleden en nu gaan alle kansen naar twee andere kapiteins. De winter komt eraan en het is afwachten waar zijn regiment gestationeerd wordt. “Indien wij aan de zuidgrenzen van Hongarije terecht komen, dan zijn we er allemaal aan”, schrijft hij. Bovendien mist Lambert-Henri het geld om zijn uitrusting voor de winter te betalen. “De veldtocht is hard geweest en men verslijt evenveel tijdens één campagne te velde als na zes jaar in garnizoen. Ook de knecht moet ik elk jaar kleden.” Overigens is zijn knecht kort voordien gestorven. Hij prijst zich nog gelukkig dat zijn uitrusting minder dan die van anderen heeft geleden en dat hij zijn paarden niet heeft moeten verkopen. “Ik bid U, geef me deze gunst voor één keer en U zal door mij niet meer worden lastiggevallen. Ik dank en bid voor elke gunst die ik verkrijg en niet minder voor Uw behoud en dat van mijn beminde moeder.”²⁰

In de jaren nadien verandert baron Lambert-Henri nog verschillende malen van regiment. In maart 1741 blijkt hij kapitein te zijn in het dragonderregiment Römer, iets wat hem zeker ligt want hij is een groot paardenliefhebber.²¹ Een jaar later vinden we baron d’Olne als hauptmann of kapitein terug in het regiment van kolonel Philbert. In die tijd is de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije door toedoen van Pruisen verweekeld geraakt in de Eerste Silezische Oorlog, de eerste fase van de acht jaar durende Oostenrijkse Successieoorlog. Aldus krijgt baron d’Olne de kans terreinervaring in een echte oorlog op te doen, de droom van elke militair met roeping. Want een oorlog is actie, avontuur en kans op roem en promotie. Maar aan de keerzijde staat de harde realiteit van gevaar, ontbering en ziekte. De maandenlange campagnes te velde lopen normaliter van april tot oktober en zijn zeker geen sinecure. Te paard heeft de kapitein met zijn dragonders wel enig voordeel op de infanterie, maar een garantie tegen ongemakken of ziekte is het niet. Dat blijkt in april 1741 wanneer hij vanuit Wenen bericht dat aambeien hem veel pijn en ongemak aandoen. Baden brengt wat verlichting, hij kan al wat gemakkelijker stappen. Van paardrijden is geen sprake. Wanneer zijn conditie het toelaat, hoopt hij voor een kuur naar de baden van Aken te reizen, alhoewel hij geen idee heeft hoe hij aan het geld zal geraken. Gelukkig mag hij ondertussen zijn compagnie en zijn gage als kapitein behouden.²² Die zomer lukt het kapitein Lambert-Henri toch deel te nemen aan de campagne, maar eind augustus 1741 raakt hij zwaar ziek door een gastro-intestinale infectie. Hij noemt het *un es-pèce de fièvre chaude accompagné d’un dissenterie*. Dit soort ziekte kent elk jaar een snelle verspreiding naar het einde van de zomer toe en heeft niet zelden een dodelijke afloop door bloeddiarree en uitdrogingsverschijnselen die ermee gepaard gaan. Op plaatsen waar grote groepen soldaten zich concentreren, wordt ook de plattelandsbevolking besmet, vaak met een dramatische stijging van de sterftecijfers tot gevolg. Dit herinnert aan de vaak bezigde stelling dat er meer militairen buiten het slagveld sterven dan erop.²³

De kapitein heeft geluk. Op 4 september schrijft hij aan zijn broer dat hij het lot van zijn vermoorde broer Pierre-Mathieu niet heeft moeten delen. Hij ontsnapt aan de dood door de goede zorgen van de chirurgijn-majoor en het feit dat zijn korps het stadje Franckenstein in Silezië passeerde, waar hem een ziekbed in een huis is toegewezen. Daarmee eindigt de campagne van dat jaar bijzonder ongelukkig, want enige tijd voordien was tot overmaat van ramp zijn beurs met 73 gouden dukaten gestolen. Ook zijn gouden horloge is hij kwijt. Hoe moet hij nu rondkomen? Zeker niet van zijn gage, schrijft hij, want die blijft achter en die zomer ontving hij maar drie maandgages van 27 gulden en twee van 38 gulden. “Ziedaar hoe een officier moet leven, ik verlies er de moed bij.” De beginjaren van de Oostenrijke Successieoorlog zijn inderdaad noch militair, noch logistiek een sinecure voor het Oostenrijks-Hongaarse leger; critici merkten schamper op dat Maria-Theresia uit financiële noodzaak tal van lichte, ongeregelde troepen in het zuiden van toenmalig Hongarije haalde om haar leger te bevolken.²⁴ De tegenslagen stapelen zich op en voor de eerste maal in zijn loopbaan overweegt baron Lambert-Henri er de brui aan te geven en zijn compagnie te verkopen. Maar hij is niet de enige en de legerleiding zet de officieren onder druk om te blijven ondanks de miserabele omstandigheden. “Het is alsof de Heer me wil laten inzien dat *nulla salus sit bello*” (oorlog brengt geen heil). Een promotie zou redding kunnen brengen. Hij schrijft aan zijn vader dat promotie in de huidige omstandigheden aan een zeer schappelijke prijs haalbaar is. Want het aanbod aan functies is groter dan de vraag. Hij gaat hierover in onderhandeling met de bevelhebber van het regiment, kolonel Beloutte. Zijn vader reageert niet, waardoor Lambert-Henri zijn plan moet opbergen. Nadien komt er een nieuwe luitenant-kolonel in de regimentsstaf. Voor de majoor van het korps vormt dit een aanleiding om het regiment te verlaten en zich terug te trekken op zijn landgoed in Bohemen. Ook deze interessante majoorpost raakt snel opgevuld, door de oudste kapitein van dienst, waardoor het officierenkader volzet is. Daarmee is de frustratie van kapitein d’Olne compleet, want nu moet hij misschien vijf of zes jaar langer op een promotiekans wachten. Hij besluit: “Als ik op deze manier alles wat ik heb moet uitgeven, wel dan geef ik het liever bij mijn ouders thuis in alle rust uit.”²⁵

In het voorjaar van 1742 bereikt zijn carrière een dieptepunt. De verstandhouding met zijn vader is helemaal zoek, wat zijn financiële situatie alleen maar verslechtert, terwijl zijn gezondheid hem bovendien aan zijn bed kluistert te Wenen. Hij schrijft radeloos naar zijn broer, niet wetende dat die zijn brieven doorspeelt aan zijn vader. Deze brieven geven een realistisch beeld van de levensomstandigheden van de dan dertigjarige baron.²⁶ Op 8 maart 1742 schrijft hij vanuit Wenen: “Indien de baden van Baden op vier mijl van hier niet helpen ben ik verloren.”²⁷ Zelfs indien ik genees, vreest men een terugval door de slopende inspanningen te paard en dan valt er geen genezing te verwachten. Ik weet niet wat ik moet doen. Ik zou met toestemming mijn compagnie kunnen verkopen, maar in de huidige conjunctuur vind ik niemand die er een aanvaardbare prijs voor



Kaart van Silezië, Bohemen en Moravië (ca. 1778) met vermelding van een aantal locaties. Collectie Julien Daenen. Foto: Jan Bellen.

wil betalen. Momenteel moet ik mijn paarden verkopen om te overleven. Zo ik in staat ben terug op campagne te gaan, dan weet ik niet hoe ik aan mijn uitrusting moet gera- ken want we ontvangen maar de helft van onze gage en nauwelijks inkwartiering voor de winter. Als ik kon reizen, dan was ik al terug. [...] Ik gruw van dit leven. Ik zou graag mijn nood bij hem komen klagen. Dan was ik tenminste niet in gevaar zoals nu en ik zou in een goed bed slapen in plaats van vaak in de open lucht.”

In een brief van 11 april trekt hij openlijk van leer tegen zijn vader: “Ik zal mijn beklag tegen hem komen doen, want het lot dat hij me heeft aangedaan valt niet goed te praten. Momenteel voel ik me ellendig. Als ik het overleef hoop ik dat God me de kracht geeft om me te wreken op hen die me in de steek lieten toen ik hen nodig had. Bespaar me uw lessen, ik ben helder genoeg van geest om zelf te weten dat ik deze dwaze oorlog niet

verlaat vooraleer ik andere plannen kan maken. Indien het zo verder gaat zal ik verplicht zijn mijn rang te verkopen om te overleven. Ik ben toch niet verplicht mijn hele leven ongelukkig te blijven door de grillen van een vader, die graag voor een groot heerschap doorgaat terwijl zijn kinderen miserie lijden. Of denkt u dat ik zo gek ben als baron De Rhoe die met al zijn inschikkelijkheid voor zijn vader de zesde van de vorige maand van armoede is overleden. Hij laat een berg schulden achter.”

Terwijl zijn brief op weg gaat naar Baarlo ontvangt hij een brief van zijn broer. Lambert-Henri reageert onmiddellijk en maakt in een brief van 14 april duidelijk hoe ambivalent zijn gevoelens tegenover zijn vader wel zijn. Ook blijkt hij een chirurgische ingreep voor zijn kwaal te hebben ondergaan, alhoewel hij die nergens met naam noemt. Hij schrijft: “Ik heb de koningin gevraagd mijn compagnie en mijn gage te mogen behouden tot ik genezen ben en in staat ben dienst te doen. Volgens het advies van mijn dokter zou ik naar de baden van Aken moeten reizen. Hij heeft me deze uitdrukkelijk aangeraden want die van Baden hier in de buurt hebben voor dit soort kwaal een tegenovergestelde werking. Meerdere mensen heeft men er zien sterven na vijf dagen baden.” [...] “Ik vraag me alleen af of ik in staat ben om de reis te maken. Naar de mis gaan, kost me heel wat moeite, vooral op wegen waar keien liggen. De ene dag voel ik me goed, de andere belabberd. Nu maak ik het vrij goed. Ik heb alleen wat last van mijn rechterbil, waardoor ik moeilijk kan zitten. Door de insnijdingen blijft mijn been namelijk erg gevoelig. Ik heb goede hoop gekregen dat ik door te baden van dit ongemak kan afgeraken, want mijn bloed is goed, mijn borstkas is stevig en ik ben nog jong.” [...] “Vreemden bekommeren zich meer om mij dan mijn vader. Hij schrijft maar brieven in zijn bekende stijl, met veel beklag maar zonder geld. Ik antwoord hem niet meer. Voorts is het reizen moeilijk met deze oorlog. Met de postkoets reizen is erg zwaar, met een gewone koets is het onmogelijk, en met mijn eigen paarden zal het ook moeilijk gaan want foerage is schaars. Wat denkt u? Als ik omwille van te weinig geld niet in staat ben om te reizen, dan smee ik u mij het geld voor te schieten. Ik zal het u ten gepaste tijde teruggeven. Men kan geld lenen aan drie procent of aan zes procent. Wat u vraagt, zal ik geven bij het geleende kapitaal. Met mijn vader wil ik niets te maken hebben. Want u schreef in uw laatste brief dat hij helemaal van slag geraakte door de laatste wisselbrief. Nog meer van dat en hij schiet er het leven bij in, hetgeen ik hem helemaal niet toewens.”

De weken nadien fixeert de baron zijn aandacht steeds meer op zijn gezondheid. Hij stelt zijn hoop geheel en al op de helende werking van kuurbaden. Op 28 april klinkt het: “Wat mezelf betreft, sedert ik warme baden met kruiden in de Donau neem, voel ik me beter. Men vermoedt dat ik binnen zes weken kan genezen zijn. Dus ben ik advies gaan vragen en mijn kolonel Beloutte is hier gekomen met de chirurgijn-majoor. Ze zijn het erover eens dat ik de baden van Aken moet opzoeken. Zelfs indien ik genees zal het nog een jaar duren alvorens ik een paard kan bestijgen. De wrijving met het zadel zou de ziekte



“De groote Vergaederplaats van alle gebrekkelyke Menschen, die sig na de Fonteynen begeeven om Wateren te drincken” – illustratie in: Beschryving van de beroemde, en van ouds vermaarde vrye keiserlyke ryks- en kroningstad Aken, enz., Leiden, 1727.

doen terugkomen. Je moest eens weten hoe ik heb afgezien en wat me dat heeft gekost en nog zal kosten. Ik stuur de rekening naar mijn vader. Hij zal wel moeten betalen want ik kan het niet met een wedde van 38 gulden per maand. Mijn vader windt er geen doekjes om, hij antwoordt me niet. Bijgevolg verlaat ik mij geheel en al op u, waarvoor ik u mijn leven lang dank ben verschuldigd. In nood kent men zijn vrienden. Dat hebt u al ondervonden bij mij en ik hoop het te ondervinden bij u.”

De toon van deze brief is positiever, wat ook mag blijken uit de melding dat hij afziet van zijn plan om de dienst vaarwel te zeggen. Zijn broer te Baarlo doet ondertussen wat hij kan. Indien Lambert-Henri ongeschikt voor verdere militaire dienst wordt verklaard, heeft het geen zin nog langer een carrière in het leger te ambiëren. In mei vraagt Guillaume-Frederique hem of hij belangstelling heeft voor een postje als opperboswachter. Lambert-Henri antwoordt hem op 19 mei dat die baan zeker niet in aanmerking komt, want zijn dokters en chirurgijnen zijn van mening dat hij nooit meer paard zal kunnen rijden. Dat slechte nieuws heeft alles te maken met nieuwe fysieke complicaties. Hij mag zolang als nodig naar

Aken gaan met de toestemming van zijn generaal Philbert en de krijgsraad. Voorlopig mag hij zijn kapiteinsfunctie behouden. Hij heeft zelfs de hoop met de gratie Gods na drie of vier maanden in staat te zijn de dienst te hervatten, maar die hoop blijkt ijdel. “Dat heb ik enkele dagen geleden zelf vastgesteld na een uitstap met de koets”, schrijft hij. “De wonde, die zich zo goed had gesloten, is terug open. Nu moet ik drie dagen binnen blijven. Anders was ik op weg naar Aken gegaan om er het water te drinken en te baden.” Door zijn fysieke toestand zal de afreis vermoeiend worden. Het traject loopt door het keizerrijk en Beieren, dat stikt van de rovers. “Bovendien moet ik hier veel geld uitgeven en thuis bij mijn vader niets.” De dokter kostte Lambert-Henri al honderd dukaten zonder dat hij weet hoe hij die rekening gaat betalen. Sedert de laatste wisselbrief van 200 gulden krijgt hij immers geen nieuws meer uit Olne. “Wanneer ik bij u zal zijn, zullen we eens goed van gedachten wisselen over een ambt. [...] Want de dochter van mijn generaal is getrouwd met de eerste minister van de hertog van Lorreinen. Via dat kanaal kan ik alles bereiken wat ik wil.” Generaal Philbert had trouwens een zuster, die als kloosterlinge te Venlo (nabij Baarlo) verbleef. Hij had hem al meermaals een dienst bewezen door de betaling van een jaargeld van honderd gulden over te brengen, dat de generaal haar was verschuldigd.

Pas een maand later vangen we weer nieuws op uit Wenen. De kapitein denkt nog maar aan één ding: levend in Aken geraken voor een kuur. Daar stelt Lambert al zijn hoop op. Op 20 juni 1742 schrijft hij dat geldzorgen hem zover drijven dat hij op het punt staat zijn zilverwerk te moeten verkopen. In deze brief bedankt hij Guillaume-Frederique voor de lening van tweehonderd gulden, die hem van de noodmaatregel weerhouden het zilver te verkopen. Hij heeft dan veel te lijden van zijn gezondheid, schrijft hij: “Ik ben nog niet hersteld en bij het minste schreeuw ik het uit. Als dat zo aanhoudt, gaat het [de pijn] door merg en been en vertrek ik beetje bij beetje naar de andere wereld.” Het afreizen naar Aken wordt onoverkomelijk nu Lambert-Henri in Wenen geen genezing wacht. Relaties kunnen hem wel een paspoort bezorgen om door de vijandelijke gebieden te raken, maar waar vindt hij het geld om de reis en zijn medicijnen te betalen? Zonder de steun van zijn vader moet hij een vriend vinden die zich over hem wil ontfermen.

Thuis steekt zijn vader zijn mening niet onder stoelen of banken en beschuldigt zijn zoon van spilzucht. In één van zijn weinige brieven die uit die periode bewaard bleven, fulmineert hij: “Chrouet zegt dat de baden van Aken niet deugen of aangewezen zijn voor uw door hemorroiden veroorzaakt ongeluk en dat u zich te Wenen kunt laten genezen middels een goed en sober dieet. De Heer bespare me een tweede reis naar Aken, de eerste is nog *niet van mijn rug af*. Zie maar op het borderel wat me die heeft gekost. Ik ver-wittig u trouwens, zo u het ooit waagt uw compagnie zonder reden te verlaten, die me wel drieduizend pistolen²⁸ gekost heeft, dan hoeft u er niet aan te denken hier terug te keren, want u zal niet ontvangen worden. Ik heb het mijne ook nodig en het kan niet rechtvaardig zijn dat ik voor de appetijt van een niet te verzadigen kind, dat zijn hele leven nooit tevreden zal zijn, uw moeder, mezelf en de rest van het gezin het broodnodige ontzeg.”²⁹

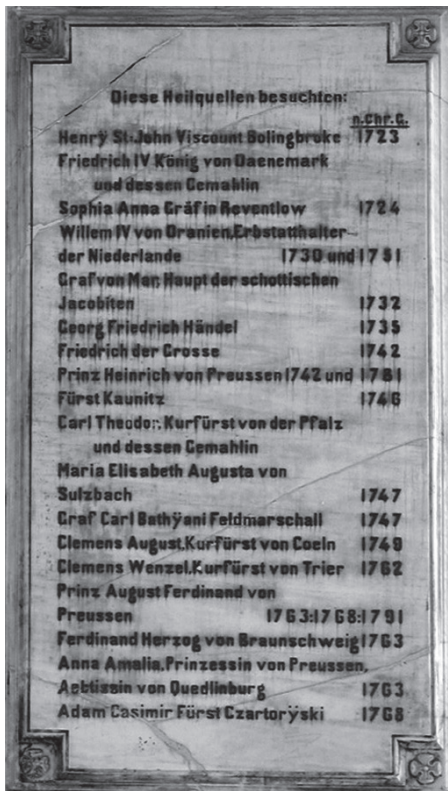
Lambert-Henri heeft weinig boodschap aan de verwijten van zijn vader, hij lijkt er in elk geval weinig gehoor aan te geven. Begin juli 1742 maakt hij zich klaar om af te reizen al “zal de lange reis naar Aken vermoeiend zijn en men vreest dat de wonde door de warmte kan verergeren tot gangreen. Men heeft een nieuwe insnijding moeten maken om de vuiligheid eruit te halen. Door de warmte had er zich een *zak* etter gevormd. Ik smee de Heer dat ik er mag geraken zodat u me kan zien in mijn miserie.” Lambert-Henri heeft ondertussen 400 gulden geleend om zijn onkosten te dekken. Zijn broer moet weeral tussenkomen. De dokterskosten in Wenen zijn bovendien ook niet afbetaald en een gedeelte van de onkosten zijn afgeschoven naar de regimentskas. “Ik voel me ellendig en verlaten door mijn ouders. Zo ik mijn geld slecht had besteed, dat kon ik het mezelf verwijten dat God me naar deze uithoek had gestuurd om in de steek gelaten te worden.”

Die gedachte dankt hij aan een veelzeggend schrijven van zijn vader op 26 juni van dat jaar, waarin die alleen maar verwijten voor zijn zoon over heeft: “Ik zou u vroeger hebben geantwoord als ik niet ziek was geweest. Die ziekte kan uit niets anders voortkomen dan uit al die kwellingen die ik in mijn leven heb geleden. Uw brieven verschillen telkens wanneer het gaat over dit dan weer dat ongemak dat u ondervindt, maar ze verschillen niet, cumuleren zelfs wanneer het erom gaat me de beurs te ledigen. Die is leeg en dus valt er niets te rapen. Mocht er iets in zitten, dan moet ze voor het gedrag van een verkwister gesloten blijven. Uw verblijf in die landen heeft geleerd dat u met het geld omgaat als met stro. Overigens vindt men hier dat u daar genoeg hebt aan één bediende voor uw onderhoud. U ontvangt toch de gebruikelijke gage van kapitein en bijgevolg wordt u toch genoeg betaald. En door de Hollanders en de Engelsen zal uw koningin geen geld tekort hebben.³⁰ Het is aan u om te regelen wat u meent te ontberen. [...] Losbollen met veel trots, die met veel sentiment voor rijk willen doorgaan, eten hun vader, moeder, familie en vermogen op. Herinner u Keulen en wat u me al uw heel leven hebt gekost. Als alle kinderen me zoveel hadden gekost, waar zou ik dan zijn beland? U spreekt ervan uw erfdeel aan te tasten, wel dat is al aardig aangetast en als men de rekening zou maken, dat hebt u al meer gehad dan uw legitieme deel. Voor geen van mijn andere kinderen deed ik zo mijn best om een baan te vinden en zo als een goed officier te kunnen leven. Toon meer economie en zweef minder om u als rijk voor te doen, wat tot ongeluk en bankroet van eenieder leidt. Aldus, gedraag u en laat mij met rust, u hebt me nog niets anders geschreven dan brandbrieven. Ik bewaar ze ingeval dat ... Heel uw leven lang laat u me niet met rust en ik voorzie dat daar geen einde aan zal komen zolang ik leef.³¹

Het duurt tot augustus van dat jaar voor de ‘verloren zoon’ zijn reis naar Aken aanvat. Eerst moet hij honderd ecu opnemen om uit de kosten te geraken. Zijn vader reist begin augustus – ongetwijfeld met tegenzin – naar Luik om de terugbetaling via wisselbrieven te regelen. Broer Guillaume-Frederique wil hem in Keulen gaan ophalen. Zijn vader waarschuwt en dringt erop aan dat hij zijn broer op de juiste toon zal aanspreken. Breng hem



De Elisenbrunnen te Aken.



Detail van één van de twee marmeren plaquettes in de Elisenbrunnen met de namen van de meest notoire bezoekers van de bronnen waaronder Frederik de Grote en Händel. Hierbij ook het bezoek in 1747 van vorst graaf Carl von Batthyany, veldmaarschalk en bevelhebber van het Oostenrijks-Hongaarse leger in 1747.

maar aan het verstand, schrijft hij, dat hij geen reden heeft om te klagen, te grommelen, te mopperen en te fulmineren, zoals hij in zijn brieven doet. “Ik ben ten gronde gepikeerd op hem en ik weet nog niet hoe ik hem zal ontvangen.”

Hoe die ontvangst werkelijk verliep, weten we helaas niet. Feit is dat Lambert in Aken geraakt en zich op 30 augustus 1742 aanmeldt in Olne. Het korte briefje dat zijn vader die dag naar Baarlo stuurt, is koud, zakelijk en ver-raadt niets van de hoogoplopende tegenstrijdige gevoelens naar zijn zoon toe. Lambert-Henri blijft enkele dagen op het kasteel en reist nadien door naar Aken met een passerend vierspan.³²

Over de evolutie van Lamberts gezondheids-toestand in de maanden nadien valt bij gebrek aan bronnen niets meer te vernemen. De eerstvolgende brief dateert van 31 maart 1744, ruim anderhalf jaar later. Hij verblijft in die periode te Olne. Nergens valt er iets te lezen over gezondheidsproblemen. Integendeel, hij had al twee maanden geleden terug naar het leger willen vertrekken. De relatie met zijn vader is onveranderd gebleven. Dat heeft te maken met het kostenplaatje wanneer Lambert zijn functie terug opneemt in het leger. Vooral de aanschaf van paarden ligt de vader zwaar op de maag. Lambert-Henri had verder zijn broer Guillaume-Frederique gevraagd naar Olne over te komen. Die kan voor paarden zorgen en steunt zijn onderneming. Het doet zijn vader nog meer huiveren. “Mijn vader is gisterenavond op zijn gewoontelijke manier uitgevlogen,” schrijft Lambert naar Baarlo, “hij wil niet dat u komt. Deze morgen heeft hij het herhaald. Hij zegt dat hij

naar een klooster vlucht als we beiden hier zijn. Ik bid u, om alle opwinding en chagrijn te voorkomen, kom niet en breng ook geen paarden mee. Als het me lukt komt ik bij u langs en dan kunnen we praten. Met vader valt niet te praten. Dat is mijn ongeluk, want als ik twee maanden geleden was vertrokken, dan zat ik niet zo verveeld als nu. Want de einddatum om me bij mijn regiment te voegen is vastgelegd op de laatste april. Als ik het niet eens kan worden met onze vader, dan verlaat ik de oorlog. Ik ben liever hier [in Olne] ongelukkig dan bij mijn regiment. Dan hoeft ik me er allemaal niets meer van aan te trekken. Want dezelfde gevaren lopen als destijds, daar heb ik nu veel minder zin in.”³³ Ondanks de wrevel van zijn vader zet de kapitein, die thuis weinig perspectieven heeft en ongeduldig wacht om terug in het zadel te stijgen, door. Op 2 april schrijft hij aan zijn broer dat vader op “zijn dwaas idee” is teruggekomen. Hij gaat zijn oude paarden verkopen te Luik. Eén krijgt hij voor dertien Louis d’or verkocht, voor het ander, een Engels paard, vindt hij geen koper. Hij laat de verkoop over aan zijn broer die hij uitnodigt voor een laatste bezoek. “Als u maandag vertrekt, kan u woensdag hier zijn. Naar Baarlo reizen, dat zie ik niet zitten, want ik kan daar geen koets naar Keulen vinden.”³⁴

In een brief van 7 mei 1744 verneemt Guillaume-Frederique van zijn vader dat Lambert op 21 april vanuit Mannheim heeft geschreven en op weg is naar zijn regiment in Beieren.³⁵

Trenck en zijn pandoerenregiment

Zoals in de inleiding aangehaald, slaagde baron von der Trenck er in 1741 in een volwaardig regiment bestaande uit pandoeren op te richten. Trencks vrijkorps maakte deel uit van de Hongaarse lichte troepen. Het Oostenrijkse leger kende in die tijd in verhouding tot de andere Europese legers een groot aantal lichte troepen, zowel infanterie als huzaren, en voerde de boventoon bij het uitbreiden van dit soort troepen. “Toen de keizerin-koningin (Maria-Theresia) de troon besteeg had ze geen geld én geen leger om een grote oorlog te voeren. Om hieraan het hoofd te bieden, zag ze zichzelf verplicht een zwerm lichte troepen aan te trekken uit Hongarije. Die kostten haar weinig want ze leefden van plundering. Dat verkozen ze boven een geregeld leven en vaste soldij.”³⁶ Aldus de kritische mening van de graaf van Saint-Germain, een tijdgenoot in het vijandelijke Franse kamp, over het ontstaan van de lichte troepen in het Oostenrijkse leger. Deze lichte troepen bestonden uit huzaren en zogenaamde *jagers* (chasseurs, Jäger), aangevuld met lichte infanterie. Ten tijde van de campagnes in de Nederlanden had Oostenrijk verschillende infanterieafdelingen gerekruteerd aan de zuidelijke grenzen van toenmalig Hongarije. Zo spreekt men van de Warasdiner-pandoeren, de Carlstädter-pandoeren, verwijzend naar de steden waar deze grensbewakingseenheden gerekruteerd en gelegerd waren. Daarnaast beschikte Maria-Theresia over een aantal zogenaamde vrijcompagnieën. Dit waren groepen, die uit particulier initiatief onstonden en die hun diensten aan deze of gene macht aanboden. Zo onstonden ook de Trenck-pandoeren, genoemd naar hun oprichter en aanvoerder baron Franciscus von der Trenck (1711-1749).³⁷

Franz von der Trenck werd in Reggio di Calabria geboren, in de zuidpunt van Italië op Nieuwjaarsdag 1711. Zijn vader was een Pruisische aristocraat die het tot kolonel bracht in het Oostenrijkse



Drie afbeeldingen van Franz von der Trenck: het olieverfschilderij in het Bayerisches Armeemuseum in Ingolstadt, vermoedelijk het meest getrouwe portret; in traditionele Zuid-Hongaarse uitrusting als pandoerenleider op een gravure van Martin Engelbrecht (midden 18de eeuw); een soortgelijke afbeelding in de Franse uitgave van zijn mémoires uit 1788. Bemerkt de zware bewapening en ook het typische stalen harkje, dat van oorsprong diende voor het lijf-aan-lijfgevecht. Collectie Julien Daenen. Foto: Jan Bellen.

leger en bevelhebber werd van garnizoenen in Zuid-Italië en Zuid-Hongarije. De vader van Trenck huwde de eveneens Pruisische Anna Maria von Ketteler, waarmee hij drie kinderen kreeg. Alleen Franz bereikte de volwassen leeftijd. In 1729 ving deze laatste zijn militaire loopbaan aan, als vaandrig in het regiment van graaf Pallfy. Hij promoveerde er nadien tot luitenant. In 1731 huwde Franciscus Jozefa, dochter van veldmaarschalk von Tillier. Het echtpaar kreeg verschillende kinderen, maar alleen een dochter Johanna-Sofia overleefde de peutersijd. Trencks flamboyante karakter had hem ondertussen zoveel problemen in het leger opgeleverd dat hij werd ontslagen. Hij trok zich op het landgoed Brestovac in Slavonië terug, dat zijn vader voor hem had gekocht. Toch bleven tegenslagen hem achtervolgen en in 1737 overleden zowel zijn vrouw als zijn dochter. De jonge weduwnaar probeerde zijn militaire loopbaan opnieuw op te nemen. Hij wilde een pandoerenkorps in de schoot van het Oostenrijks-Hongaarse leger oprichten om de zuidelijke landsgrenzen tegen de Turken te beschermen. Zijn eerste poging strandde en de vechtersbaas solliciteerde daarop in het Russische leger. Zijn moed en verbetering in de strijd tegen de Turken bezorgden hem de rang van majoor. Zijn eigengereidheid en brutaliteiten, zelfs ten overstaan van officieren, brachten Trenck evenwel na verloop van tijd voor de krijgsraad, waar hij de doodstraf kreeg toegemeten. Pas op de executieplaats vernam hij dat hij amnestie kreeg, maar uit Rusland werd verbannen. In februari 1740 keerde hij terug naar Hongarije, waar hij al evenveel moeite had om zich binnen aanvaardbare normen te gedragen. In hetzelfde jaar 1740 startte hij – met toestemming van Maria-Theresia – met het oprichten op eigen kosten van een korps van duizend man, dat hij beloofde te rekruteren in Slavonië in de grensstreken langs de Donau en de Sava. Het is prins Karel van Lotharingen, schoonbroer van de keizerin-koningin en opperbevelhebber, die brood in hem zag voor de ondersteuning van zijn oorlogsoperaties en uiteindelijk zijn diensten aanvaardde. Geruggensteund door een persoonlijk en aanzienlijk fortuin kon Trenck zijn ambitie

nu waarmaken. De geharde en uitermate moedige pandoeren mochten dan wel geheel ongeschikt zijn voor een geregelde oorlogvoering op het slagveld, in de voorhoede waren zij de speerpunt op de speer. Tijdens de eerste fasen van de Oostenrijkse Successieoorlog nam Trenck met succes aan de operaties in Silezië deel. Zijn pandoeren hadden bovendien ook hun deel in de afstraffing van Beieren in 1742.³⁸ Voor de campagne van 1744 groeide zijn korps aan tot 2500 pandoeren en twee compagnieën van elk honderd Slavonische huzaren. Deze laatste werden echter begin 1746 op bevel van Maria-Theresia ontbonden, zeer tegen zijn zin. Uiteindelijk erkende de krijgsraad in maart 1745 dan toch zijn korps en werd het omgevormd tot een regulier infanterieregiment met zeventien compagnieën, waarvan twee compagnieën grenadiers.³⁹

Een man in een grote oorlog

Het zal de aandachtige lezer niet zijn ontgaan dat de brieven van Lambert-Henri bitter weinig informatie bevatten over de grote oorlog, de Oostenrijks Successieoorlog, die Europa in de ban hield sedert 1740. Een verklaring hiervoor is niet moeilijk te vinden: enerzijds is het leger vooral een omgeving om carrière te maken, waarbij nationalisme en ideologische motieven ver te zoeken zijn, anderzijds is uit wat voorafging duidelijk gebleken hoezeer hij tussen financiële en fysieke zorgen klem zit. Bovendien dient hij discreet te zijn in zijn brieven, ze kunnen immers worden onderschept. In dit verband schreef hij in september 1741 op zijn ziekbed in Franckenstein: “Het nieuws van hier is niet veel waard want men liegt hier meer dan elders. Bovendien mag men niets schrijven want zo men iets vindt, houdt men de brief in.”⁴⁰

Voorbije gebeurtenissen lijken hem evenmin veel te boeien. Slechts éénmaal maakt hij hierop een uitzondering, wanneer hij tijdens zijn werkonbekwaamheid in 1742 commentaar geeft op de veldslag bij Chotusitz van 17 mei 1742: “De overwinning van Pruisen heeft geen enkel gevolg voor onze koningin [Maria-Theresia van Oostenrijk]. Het was een ‘slag van Malplaquet’⁴¹, want de geallieerden hebben het slagveld weten te behouden. De Pruisen hebben veertienduizend man verloren aan doden, gewonden en deserteurs van hun cavalerie. Wij hebben drieduizend vijfhonderd paarden, twaalf standaarden en twee vaandels bemachtigd en Pruisen niets. Wij hebben vierduizend vijfhonderd doden en gewonden en zo hebben we veel voordeel verworven op de Fransen in Bohemen zodat de koningin er niet aan hoeft te denken ook maar iets aan de vijand af te geven.”⁴²

Toch zou Chotusitz het einde betekenen van de Oostenrijkse pogingen om Silezië te heroveren op Pruisen. Hetgeen weinig later op 28 juli 1742 in de Vrede van Berlijn werd vastgelegd en bijgevolg het einde van de Eerste Silezische Oorlog betekende.

Het Europese conflict dat ontstond rond de erfopvolging van Maria-Theresia, was daarmee niet opgelost. Alle partijen voelden zich benadeeld en zagen hun territoriale of handelsbelangen in het gedrang komen. Ook de krijgshonger van Frederik de Grote van Pruisen

was niet gestild. Hij verbrak nog hetzelfde jaar de pas gesloten vrede en greep Oostenrijk opnieuw naar de keel door in augustus 1742 Bohemen binnen te vallen. Begin 1742 was Karel-Albrecht van Beieren met Franse militaire steun er immers in geslaagd Praag te veroveren en zich in de Boheemse hoofdstad tot keizer Karel VII te laten kronen. In april 1743 wisten de Oostenrijkse troepen daarentegen Praag te heroveren en Maria-Theresia in haar rechten te herstellen. De keizerskroon moest aan een mannelijke telg toekomen en werd op 4 oktober 1745 op het hoofd van haar echtgenoot Frans van Lotharingen gezet.

Natuurlijk waren de wisselende oorlogskansen het gespreksonderwerp bij uitstek in de betere kringen. Voorlopig bleef de oorlog in Olne en Baarlo ver van huis. Zo ook voor Lamberts zusters Cathérine en Josephe.⁴³ In april 1743 geeft één van hen de Europese toestand als volgt weer: “Ik denk dat de tegenwoordige oorlog niet lang zal duren. De Europese vorsten zijn niet van zins hun landen te laten ruïneren en willen niet in de toestand van Beieren belanden.” Daarmee refereert ze aan de situatie van Karel-Albrecht van Beieren, die wel de keizerkroon had verkregen, maar tegelijkertijd met lede ogen moest toezien hoe zijn thuisland onder de voet werd gelopen.⁴⁴ “Daarbij”, gaat zij verder, “de vorst van Pruisen houdt er niet van dat het keizerrijk steunt op vreemde troepen die zich met de koningin van Hongarije liëren. Die prins [Frederik van Pruisen] lijkt zich alleen druk te maken over wat hem zelf aanbelangt en droomt ervan Silezië met een vredesverdrag te kunnen behouden. Frankrijk vraagt niet beter dan op een eerbare manier van de keizer verlost te zijn. Zo denk ik er over. Of ik juist ben weet ik niet”⁴⁵ Alhoewel haar mening ge-

Hollandse spotpenning uit 1742. Door het niet erkennen van de Pragmatieke Sanctie brak de Oostenrijkse Successieoorlog uit. Foto: Jan Bellen. De voorkant toont Maria Theresia; tekst: DE PRAGMATIQUE SANCTIE BELOOFT EN NOU VAN MYN ERVELANDE BEROOFT. De achterkant toont vorsten en politici (o.a. de Franse kardinaal Fleury) die azen op delen van de Habsburgse erfenis, tekst: EEDE EN VERBONDE GEBROOKEN ENT VUUR ALOMME AANGESTOKEN. Afbeelding: Colectie Julien Daenen



tuigt van een klaar inzicht vergiste ze zich in de afloop. Pruisen haalde inderdaad zijn slag thuis, hetgeen later met de Vrede van Dresden, op 25 december 1745, werd bezegeld.

Reeds in het voorjaar van 1744 zag Frankrijk zich 'verplicht' Oostenrijk te bedreigen en viel zodoende de Zuidelijke Nederlanden binnen. Een nieuwe episode in de oorlog brak aan. Pruisen verdwijnt van het krijgstoneel, hetgeen Maria-Theresia van een gevaarlijke tegenstander verlost. Tegelijk verschuift het actieterrein van de oorlog nu deels naar de Nederlanden, wat tot grote ongerustheid in de Republiek leidt. "U mag gelukkig zijn in uw land dat de koning van Pruisen er geen deel aan neemt. Voor ons hier [in Olne] vrees ik dat de Hollanders er wel aan deelnemen", schrijft vader Guillaume-Philippe aan zijn zoon te Baarlo in mei 1744.⁴⁶ Die vrees wordt snel werkelijkheid wanneer de Fransen één voor één de Hollandse barrièrevestingen in het graafschap Vlaanderen op de knieën dwingen. De Republiek, die officieel niet in oorlog was met Frankrijk, kwam nu wilens nillens op het toneel. Deze nieuwe wending, samen met het verschuiven van het oorlogstoneel naar de Nederlanden, zal zoals verder zal blijken een grote impact op de loopbaan van kapitein d'Olne hebben. Zijn terugkeer naar het leger in de lente van 1744 bleek een gelukkige zet te zijn, die nauwelijks een half jaar later op een even verrassende als onverwachte manier werd beloond. Dit heeft te maken met de contacten die hij in het verleden regelmatig had en in 1744 nog steeds heeft met baron Franz von der Trenck.



*Na een emotionele rede in 1741 van de jonge koningin Maria-Theresia (met de jonge keizer Jozef op de arm) zweert de Hongaarse adel loyaliteit en actieve inzet voor haar strijd tegen Pruisen en diens bondgenoten (illustratie in *Anecdotes de la bienfaisance ou Annales du règne de Marie-Thérèse*, Parijs, 1777).*

De één zijn dood is de ander zijn brood

Lambert-Henri d'Olne kent von der Trenck via (verre) familierelaties en moet in de periode van Trencks heroïsche gevechten in Bohemen in contact met hem hebben gestaan. Volgens sommigen zou d'Olne toentertijd, in 1744, de pandoeren zelf bij meerdere kleine acties hebben geleid.⁴⁷

Hoe dan ook, op 30 januari 1745 schrijft Lambert-Henri opgewonden aan zijn broer: "Ik schrijf u enkel om te melden dat ik het regiment Phylbert heb verlaten om mijn en-

trée te maken als luitenant-kolonel in het regiment van generaal baron Trenck.” Hiermee overschat hij overigens diens graad, want Trenck heeft sedert de zomer van 1744 de titel van kolonel. Baron d’Olne wordt nu de tweede in rang in het beruchte regiment, een niet geringe promotie. “U moet weten”, schrijft hij verder, “dat hij verwant is aan de Rhoe d’Elmpt langs zijn moeder de Ketteler en majoor Rhoe noemde me altijd *cousin*.⁴⁸ Ik heb hem altijd aangesproken met *Trenck* sedert acht jaren en wij gingen als broers met elkaar om. Dat mag blijken uit het testament dat Trenck liet maken nadat hij bij de actie in Kölin gewond geraakte aan zijn been van een kanonschot. Toen hij vreesde voor zijn leven, vroeg hij aan prins Karel of ik bij hem mocht blijven.⁴⁹ Die gaf order om mij toestemming te verlenen en sedert die tijd ben ik bij hem. [...] Ik mag vrijuit stellen dat een vader niet voor mij kan doen wat hij voor me doet.”

De kapitein d’Olne is verblind door wat hem overkomt. Trenck schenkt hem een schitterend Turks paard dat wel honderd dukaten heeft gekost. Lambert-Henri laat zich bij zijn overstap evenwel niet enkel door amicale overwegingen leiden, wat hij ook openlijk toegeeft: “Als hij toen was gestorven, zou een goed deel van zijn erfenis me zijn toegefallen, die naar men zegt vijfhonderdduizend Duitse gulden bedraagt. [...] Generaal Phylbert is niet erg gelukkig dat ik zijn regiment verlaat en wil me een voorschot geven, maar dan was ik enkel majoor gebleven en nu ben ik luitenant-kolonel. [...] Ik krijg de gage van een luitenant-kolonel, evenveel als die van een kolonel-titularis in een ander regiment. [...] Als de Heer me zolang het leven gunt, ben ik de volgende campagne kolonel.”⁵⁰

Het feit dat hij het verheugende nieuws het eerst aan zijn broer meldt, ja zelfs zijn vader niet op de hoogte stelt, geeft aan dat hun verstandhouding even precair is als voordien. Hij verwacht niets anders dan afkeuring voor zijn overstap, dus waarom erom vragen. Wanneer vader het nieuws verneemt via Guillaume-Frederique, stuurt hij onmiddellijk een brief naar Wenen naar meneer Stas, die al jaren als tussenpersoon functioneert en de handel en wandel van Lambert-Henri volgt. Waarom verzwijgt hij het, vraagt vader d’Olne zich af. “Vindt hij het minder eerbaar dan dragonder te blijven? Zo het waar is dat hij mettertijd zijn regiment én een erfdeel krijgt, zoals hij me met zijn brief van 30 januari vanuit Wenen probeert te vleien, wel dan mogen we zeggen dat hij fortuin heeft gemaakt.” Terzelfdertijd waarschuwt hij zijn zoon te Baarlo. Lambert-Henri zal er wel beter door worden, maar het valt af te wachten of zijn broer daar ook van zal meegenieten. De gespannen episode enkele jaren geleden staat de zestigjarige vader levendig voor de geest en hij herinnert zijn oudste zoon er met strenge toon aan dat hij nog altijd meer aan zijn vader te danken heeft dan aan zijn avontuurlijke broer: “Zijn verblijf hier twee jaar geleden riep zulke gevoelens bij me op, dat ik uitzinnig werd en op het punt stond hem te slaan omwille van u. Dag na dag verweet hij me dat ik enkel aan u dacht, een verwijt dat hij me elke dag onder de neus duwde.”⁵¹ Vaders chagrijn zit dus nog diep, zo diep dat hij zich helemaal niet kan inleven in de euforie van zijn zoon en al evenmin begrip opbrengt voor het broederlijk enthousiasme van Guillaume-Frederique in Baarlo.

Trencks roem en ondergang

Trencks bravoure in de Oostenrijkse Successieoorlog hield tijdens de veldtochten onder opperbevel van Karel van Lotharingen gelijke pas met zijn schelmenstreken. In 1744 (30 juni) bewezen Trencks stoottroepen grote diensten aan de prins bij het welslagen van diens magistrale oversteek van de Rijn. Diezelfde zomer bevorderde Maria-Theresia hem tot kolonel. Het hoogtepunt in zijn carrière was evenwel de bestorming van de stad Köln in Bohemen op 13 november 1744: één van die commando-operaties die hem zo geducht maakte. Frederik de Grote van Pruisen was op hetzelfde ogenblik in het stadje ingekwartierd. Het scheelde niet veel of hij was erin geslaagd om Frederik de Grote gevangen te nemen. Die moest ijlings de wijk nemen. Trenck raakte echter bij deze operatie door een kanonskogel gevaarlijk gewond aan zijn linkerbeen. Hij maakte hachelijke weken door en was nadien langdurig aan het ziekbed gekluisterd. Maria-Theresia zond zelfs haar persoonlijke arts, maar ook die kon uiteindelijk een gedeeltelijke amputatie niet verhinderen.⁵² Ondanks deze fysieke tegenslag stond zijn roem in deze dagen op een hoogtepunt. In februari 1745 werd hij met grote eer door Maria-Theresia en heel Wenen ontvangen. Tijdens de optocht aanhoorde het publiek voor het eerst in de geschiedenis de muziek van de pandoeren die zij in het leger hadden weten te introduceren. Hun slaginstrumenten en trommels waren Turks van inspiratie. Zij maken tot op de dag van vandaag deel uit van militaire en harmonieorkesten.

De excessen – daarentegen – waar Trenck zich tijdens de campagnes aan bezondigde, soms regelrechte plunderingen, de beschuldigingen over onregelmatigheden in het beheer van de regimentkas en het eigenmachtig disciplineren van zijn manschappen, inclusief het afranselen van een officier, deden uiteindelijk bij zijn meest loyale steunfiguren, waaronder prins Karel, de emmer overlopen. Begin 1746 moest Trenck een eerste aanklacht voor de krijgsraad incasseren, maar hij ontliiep hechtenis. Het eigenmachtig en eigengereid optreden van de pandoerenkolonel had hem de voorbije jaren heel wat afgunst en vijanden bezorgd. Na terugkeer van een

ronselcampagne in Slavonië in april 1746 stonden zijn tegenstanders hem in Wenen met een resem beschuldigingen op te wachten. Er werd hem ten laste gelegd verantwoordelijk te zijn voor de smadelijke nederlaag van het Oostenrijkse leger tijdens de Slag bij de Soor op 30 september 1745. Zijn eenheden die de vleugels van de troepenmacht moesten uitmaken, hadden er, in plaats van aan de veldslag deel te nemen, de voorkeur aan gegeven het Pruisische legerkamp te plunderen. Hierbij werd ook de bagage van Frederik de Grote geroofd, waaronder zijn zilverwerk, snuifdozen, kleding,



Portret van prins Karel van Lorreinen als Grootmeester van de Duitse Orde. Hij voerde het opperbevel over het Oostenrijks-Hongaarse leger, maar werd na de nederlagen bij Fontenoy en Rocourt in 1747 opgevolgd door graaf Carl von Batthyany. Foto: Jan Bellen.

boeken en zelfs zijn lievelingshond. Kwatongen beweerden dat het Trenck 80.000 dukaten zou hebben opgeleverd, dat hij de koning van Pruisen zelfs gevangen had weten te nemen en hem voor eigen inkomsten voor een exorbitant bedrag aan losgeld vrij zou hebben gelaten. Dit was slechts het topje van de ijsberg aan aanklachten. Zo werd hij ook beschuldigd een molenaarsdochter te hebben verkracht, een officier publiekelijk te hebben afgeranseld, enzovoort...

De intriges van Trencks vijanden haalden het uiteindelijk op zijn verdiensten en op 26 april 1746 kreeg hij in Wenen huisarrest en moest voor de krijgsraad verschijnen. Tijdens de daaropvolgende gevangenschap schreef hij zijn autobiografie. Op grond van de resem beschuldigingen kon de krijgsraad hem tot de dood veroordelen, maar Maria-Theresia toonde enige toegeeflijkheid en zette op 20 augustus 1748, na een jarenlang aanslepende zaak en een nieuw proces voor de krijgsraad, zijn vonnis om in levenslange gevangenschap, tezamen met een smartgeld van 8000 gulden aan de molenaarsdochter die hem van verkrachting had beschuldigd. Eind augustus werd Trenck naar de Spielberggevangenis in Brunn – het huidige Brno – gedeporteerd. Een jaar later was zijn gezondheid zo gehavend dat hij onder huisarrest in de stad mocht verblijven. Hij overleed kort daarop, op 4 oktober 1749, in tot op heden niet opgehelderde omstandigheden; volgens zijn neef Friedrich von der Trenck was er zelfvergiftiging mee gemoeid. Zoals zijn laatste wil het voorschreef, droegen geketende gevangenen zijn doodskist naar zijn laatste rustplaats in de crypte van het Kapucijnerklooster in Brno. Een nazaat liet in de negentiende eeuw zijn geraamte in de grafkelder opsporen. Sederdien liggen Trencks resten in de crypte in een glazen kist opgebaard.

Franz von der Trenck was ten slotte een neef van de misschien nog meer beruchte achttiende-eeuwse avonturier baron Friedrich von der Trenck die uiteindelijk in 1794 zijn hoofd verloor onder de guillotine. Friedrich kende eveneens een militaire carrière tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, maar dan in het leger van Frederik de Grote van Pruisen, de man die in 1740 het vuur aan de lont stak. Zodoende sprak men men in die tijd van de Pruisische en de Oostenrijkse Trenck.

Zicht op het Kapucijnenklooster in Brno. Het vermoedelijke gebeente van Trenck ligt opgebaard in een glazen kist in de crypte.



Het was al gezegd: geen rozen zonder doornen

In de winter van 1745, na de eerdere genoemde intocht in de stad, die veel weg heeft van een triomftocht verblijft kolonel Trenck te Wenen. Hij wordt ontvangen door Maria-Theresia, die veel lof heeft voor zijn heldhaftigheid. Op 17 maart wordt gemeld dat hij voldoende is hersteld. Trenck reist af naar zijn bezittingen in Hongarije, waar hij in enkele weken tijd achthonderd nieuwe rekruten werft. Op 10 maart 1745 schrijft hij aan d'Olne, die in Silezië zit, dat hij hem tijdens zijn afwezigheid het “absolute commando van het regiment toevertrouwt.” Hij krijgt volmacht te velde te handelen “als ware ik zelf daarbij.” En mochten zich gezagsproblemen voordoen, dan kan d'Olne zich rechtstreeks richten tot hare majesteit de koningin, de aartshertog en prins Karel, en aan hen om “remedie vragen zoals hij zelf tijdens vorige campagnes heeft gedaan en met alle tevredenheid heeft verkregen.”⁵³ Trencks vertrouwen in zijn nieuwe luitenant-kolonel is dus groot. Of wil hij hem meteen de vuurproef laten doorstaan? Op 1 juli 1745 neemt Trenck opnieuw de leiding zelf in handen. Zijn korps is dan 2500 man sterk.

Trenck is een man die de kwaliteit van zijn staf afmeet aan zijn eigen doortastendheid. Zijn royale geschenken aan zijn vertrouwelingen hebben hun prijs. Hij eist absolute loyaliteit van zijn officieren. Fouten worden zonder genade als zwakheid geïnterpreteerd en navenant aangerekend. De correspondentie tussen Trenck en d'Olne, die in die periode aanvangt, getuigt op levendige wijze van het vaak dictatoriale leiderschap van de pandorenkoning. Hij is even rechtlijnig als eigengereid in het gebruik van zijn macht. Als excuus voor Trencks hardvochtige opvattingen gelden de talloze problemen die er zijn met de disciplineren van zijn pandorenenkorps. Desertie was schering en inslag, om maar te zwijgen van de levenswandel van deze militairen tijdens de veldtochten. Tucht en ijverig toezicht zijn de broodnodige kwaliteiten van zijn officieren. Wanneer nodig, aarzelt hij geen ogenblik officieren tot dat inzicht te brengen, zelfs al moet hij hen daarbij vernederen. Zo beveelt hij in maart 1745: “Kapitein Figueres en vaandrig Marek kunnen vrij worden gelaten. Wijs kapitein Figueres er wel op dat hij voor de gedeserteerde huzaar honderd gulden moet betalen.” Anderen moeten nog in arrest blijven en kapitein Raiky verliest zijn functie.⁵⁴ Wanneer Trenck in februari 1745 verneemt dat zijn kapitein Dimitro met een vaandrig en vijftig van zijn mensen gevangen zijn genomen door de Pruisen, schrijft hij dat botweg toe aan de “slechte instelling” van kapitein Öhring. D'Olne moet hem zonder uitstel in de ijzers laten slaan. In kopie voegt hij er volgende nota aan toe, gericht aan Öhring, waarin hij hem verwijt de tucht en de zeden binnen het regiment te verwaarlozen: “Ik verneem dat de huzaren voor het merendeel gehuwd zijn ofwel van hoeren zijn voorzien, waardoor er velen in het hospitaal liggen. Mochten zich nu enkele van dergelijke liederlijke wijfspersonen bij het regiment willen begeven, bij officieren of bij gewone soldaten, laat ze dan de haren afsnijden, de rok toenaaien en wegiagen. En maak de regimentspater het volgende duidelijk: wanneer huzaren of pandorenen zonder mijn

medeweten of schriftelijke toestemming huwen, ontbied dan meteen de regimentspater en geef hem zijn ontslag. Ik zal een andere sturen.”⁵⁵

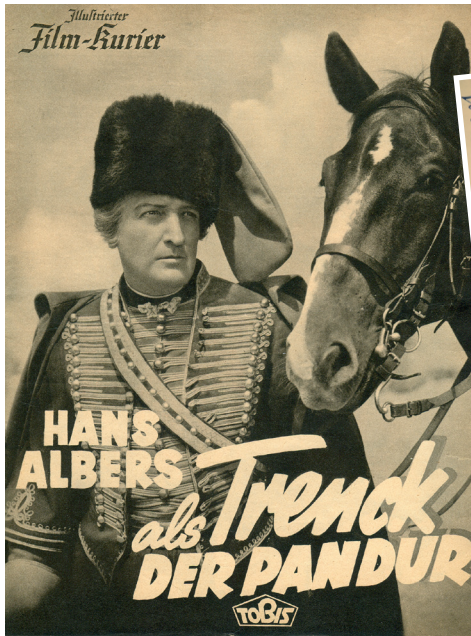
Op 15 februari 1746 schrijft prins Karel van Lotharingen aan Trenck dat hij zich met zijn korps naar de Nederlanden moet begeven, maar eerst wil hij hem in Wenen spreken. Blijkbaar zijn de pandoeren voorbeschikt om deel te nemen aan de achtereenvolgende campagnes op het nieuwe front.⁵⁶ In april 1746 trekt baron von der Trenck nog naar Slavonië om zeshonderd pandoeren aan te werven. Hij keert nadien terug naar Wenen, maar raakt er al snel verwickeld in een jarenlange procesgang voor de krijgsraad, die uiteindelijk zijn ondergang betekent. De verschuiving van het front heeft de nodige consequenties voor baron d’Olne, die dan met de pandoeren op weg is naar de Nederlanden. Hij heeft nu de volle verantwoordelijkheid te velde én hij moet verantwoording afleggen aan de onder huisarrest geplaatste Trenck, wiens stemming te raden valt. Baron d’Olne krijgt trouwens al in maart de levieten gelezen, wanneer de regimentsadministratie achter blijft. Trenck schrijft hierover:

“Mijnheer Luitenant Kolonel

Uw nalatigheid verbaast me. Alhoewel ik U zo vaak heb verwittigd het regiment niet boven het voorziene effectief te verhogen en in plaats daarvan meer aandacht te besteden aan het doorsturen van de maandelijksse staten van het regiment, toch maakt U er zelfs geen melding van in Uw brieven. Denkt U niet dat dergelijke vergeetachtigheid Uw rang onwaardig is, of twijfelt U er nog aan dat die mijn geduld tot het uiterste drijft. Ik zweer U op mijn woord van eer dat ik bij het minste exces en indien u nog treuzelt om de kwartiermeester met alle papieren te sturen, zo heftig zal reageren dat het hele regiment zal verwonderd staan, buiten U dan, die de plicht verbonden aan uw opdracht zou moeten kennen. Ik geef U tot nadenken dat het de laatste keer is dat ik U verwittig, want ik ben vastberaden U het bevel af te nemen en het aan een ander persoon toe te vertrouwen, waar geen twijfel aan hangt. Enfin, U zult het U zelf te verwijten hebben wanneer ik, gedwongen door zo weinig achting voor mijn orders, een andere kolonel ga zoeken.

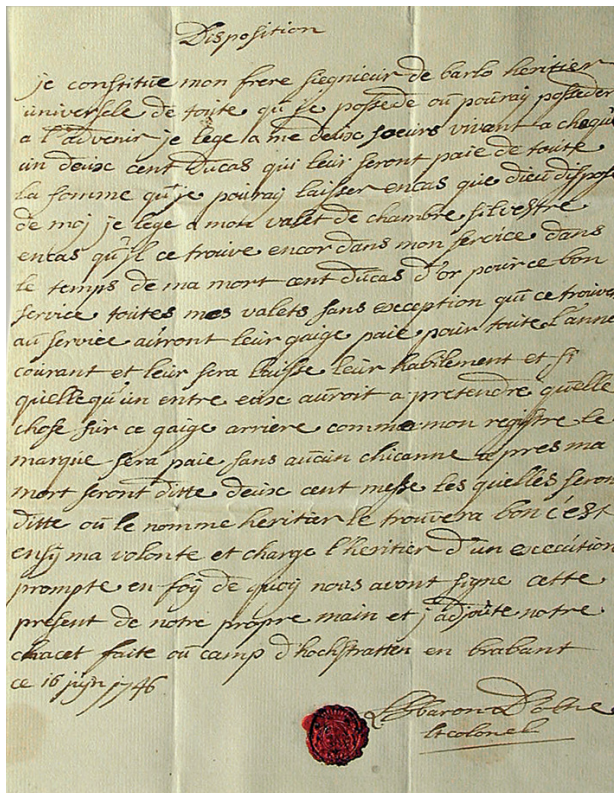
Wenen 20 maart 1746”⁵⁷

Zo gaan er meerdere brieven de luitenant-kolonel achterna. Nu eens bezweert Trenck hem de desertie aan banden te leggen, dan weer klaagt hij over de achterblijvende administratie van het regiment, of heeft hij de baron nodig om gunstige verklaringen voor zijn processen te krijgen. Gelukkig heeft Lambert-Henri genoeg tijd gehad om Trenck te leren kennen, zodat hij diens woorden het juiste gewicht kan geven. Zo gemakkelijk laat hij zich niet uit het lood slaan. Trouwens, Trenck zit in Wenen en de berichten die zich in het leger verspreiden, wekken de indruk dat hij daar voorlopig nog zal blijven.



Trencks leven en optreden met zijn pandoor-enkorps zorgden na zijn vroegtijdige dood voor blijvende aandacht tot op de dag van vandaag. Hier een collage met o.a. de succesrijke Hans Albers en Sybille Schmitz in de Trenckfilm uit 1940, de voorpagina van een uitgave uit een Trenckoperette (1908), een etiket van het Trenckbier uit Brno en een beeld van de jaarlijkse Trenck-Festspiele in Waldmünchen (Beieren).





Het testament van baron d'Olne vanuit het legerkamp bij Hoogstraten (16 juni 1746). Regionaal Historisch Centrum Limburg, archief Scheres-Baarlo, inv.nr. 1023.

Ritorna vincitor

Naarmate de doortocht van de pandoeren door Duitsland vordert, komt Lambert-Henri steeds dichterbij zijn geboortestreek. De tocht gaat richting Venlo, wat betekent dat hij erg dicht in de buurt van zijn broer komt. Die zou hem nu eens moeten zien aan het hoofd van zijn eigen regiment! De brief van 16 maart aan zijn broer durft hij zelfs tekenen met 'kolonel'. Op 1 april 1746 steekt hij de Rijn over in Düsseldorf. Hij schrijft zijn broer dat hij op 3 april zijn kwartieren zal krijgen in Hulst ten zuiden van Venlo. Van daar zal het regiment naar Roermond marcheren. "Daar kan u het regiment het best zien. Doe me een plezier en kom kijken met uw vrienden. Zorg dat je er netjes uitziet. [...] Als het u niet te-

veel ongemak geeft, dan zou ik mijn verblijf te Baarlo kunnen nemen met enkele officieren om te laten zien dat we geen boeren zijn. Laat een kok komen. Ik zal het betalen."⁵⁸ Dit laatste zinnetje ontgaat zijn broer niet en hij laat zowel van deze visite als van de volgende een rekening bijhouden. Hij zal nog decennia moeten wachten op zijn vergoeding zoals later zal blijken.⁵⁹ Naar de mening of misschien zelfs de appreciatie van zijn vader vraagt de aspirant-kolonel niet. Hij verwacht blijkbaar geen goedkeuring en nu heeft hij die ook niet meer nodig dankzij zijn verbeterde status en dito inkomen. Wanneer zijn vader enige maanden later een gerucht opvangt dat kapitein Franquini aan het hoofd van de pandoeren zou worden aangesteld, is vaders reactie voorspelbaar: "een klaar bewijs dat de Koningin ontevreden is over de luitenant-kolonel en de majoor."⁶⁰ Het gerucht is overigens vals.

Tijdens zijn campagne in de Nederlanden neemt baron Lambert-Henri het zekere voor het onzekere en stelt op 16 juni 1746 te velde bij Hoogstraten een laatste wilsbeschikking op. Dit is niet uitzonderlijk in legerkringen aan de vooravond van de lange zomercampag-

nes. Er is het gevaar gewond te raken bij een of ander treffen en de voortdurende vrees door een ziekte te worden gevelt. Het document blijkt evenwel niet door getuigen ondertekend te zijn, wat maakt dat het niet rechtsgeldig is. Uit de inhoud blijkt dat hij zijn broer tot universele erfgenaam benoemt. Zijn zusters krijgen een geldsom. Vooral het dienstpersoneel, in het bijzonder zijn kamerknecht, wordt zeer gul behandeld. De kamerknecht krijgt maar liefst honderd dukaten, de helft van wat hij zijn zusters toebedeelt, en hij mag bovendien zijn uitrusting houden.⁶¹

Voorts verloopt de campagne van de pandoeren in de Nederlanden niet anders dan in Silezië of Bohemen. De verbondenheid van de pandoeren met het regiment blijkt – ook ver van huis – even licht als hun pas. Het regiment verliest meer manschappen door desertie dan door de oorlog. Op 25 mei 1746 vermaant generaal Carl von Batthyany, bevelhebber van de Oostenrijkse troepen, hem hiervoor vanuit het hoofdkwartier bij Breda. Hij schrijft dat de luitenant-kolonel de plichten verbonden aan zijn ambt met de meeste zorg moet waarnemen. Hij drukt zich voorzichtig uit over de afloop van Trencks arrest in Wenen en betoogt dat het proces zonder de minste vorm van partijdigheid tot een uitspraak moet kunnen komen. De toegenomen desertie in het regiment mishaaft hem zeer. “Ik vind helemaal niet dat het arrest van de kolonel hieraan schuld moet hebben”, stelt de generaal. Dat mag d’Olne niet afleiden van de echte oorzaken. “Spaar geen moeite om de ware grond van deze desertie te achterhalen. Op zijn minst is verhoogde waakzaamheid geboden en het stellen van enkele strenge voorbeelden is in deze situatie gewettigd.”⁶²

Enkele dagen later antwoordt Lambert-Henri vanuit het legerkamp der geallieerden bij Hoogstraten. In het schrijven geeft hij toe dat de desertie in het regiment zichtbaar toeneemt en heel wat soldaten naar de Fransen overlopen. Met de paspoorten die ze daar verkrijgen, keren ze vervolgens terug naar Slavonië. “Uwe Excellenties kunnen deze gang van zaken niet tegenhouden”, schrijft de baron. Daarom stelt hij de krijgsraad voor kordate maatregelen te treffen. Het beste is de deserteurs zo snel mogelijk te laten vangen wanneer ze in Slavonië aankomen en hen terug aan het regiment over te leveren, waar hun het proces kan worden gemaakt. Maar er is meer voor nodig dan straf alleen. In de brief geeft de baron een zeldzame keer blijk van psychologisch doorzicht. “Zo men de capaciteit van het vermaarde regiment op volle kracht wil krijgen, dan komt er best een wervingscampagne. Kandidaten dienen zonder dwang maar uit vrije wil aangenomen te worden. Want het is bekend dat twee derde van het regiment van een vrouw is voorzien en aan Slavonië is gehecht. Zo men deze mensen de verzekering kan bieden dat ze na één of twee campagnes naar hun vrouw en kinderen terugkeren, dan zullen ze hun dienst met meer plicht opvatten, de moed niet opgeven en niet elke gelegenheid te baat nemen om weg te komen.”⁶³ Of de krijgsraad inging op d’Olne’s voorstel is niet bekend. Feit is dat de desertie de Fransen inderdaad niet ontging. Die bood hen zelfs de gelegenheid een tegengewicht op de been te krijgen. Zo werd op 5 mei 1746 een *Compagnie franche de Croates* van 254 man uit de grond gestampt, volledig



*Hevige schermutseling tussen een detachement pandoeren en huzaren enerzijds, en Franse infanterie (Royal Wallon) en huzaren (Grassins de la Morlière) bij Tienen op 22 juli 1746. Volgens de begeleidende tekst moeten de “Autrichiens” zich terugtrekken met een verlies van 200 man. Op 24 juli steekt het Franse leger de Dijle over en neemt positie tussen Diest en Tienen, dit om te verhinderen dat het geallieerde leger kan optrekken naar het belegerde Charleroi. De zogenaamde lichte troepen spelen hun meest nuttige rol wanneer de grote legers in beweging komen; hun taak is het verkennen en uitklaren van terrein, het bestoken van de voorhoede van de tegenstander, het saboteren van konvooien enz., wat samengevat wordt onder de term *la petite guerre*, dé specialiteit van de pandoeren.*

samengesteld uit de uitstroom van de Oostenrijks-Hongaarse lichte troepen.⁶⁴ Dat beweert ook de Zweedse graaf De Hordt, tijdgenoot van d’Olne en officier in een Staatse vrij-compagnie. Hij is in de zomer van 1746 de getuige van een gruwelijk tafereel, dat maar al te duidelijk maakt dat de vermaningen van Batthyany geen loze woorden zijn. “Dit nieuwbakken regiment naderde ons fier en ferm op een dag om ons te imponeren. De infanterie onder mijn bevel, ten getale van vijfhonderd man, was de enige troepensterkte die ik toen ter hand had. Generaal Trips kwam bij me en beval me op te trekken tegen die nieuwe Kroaten.”⁶⁵ Ik viel hen met zoveel overtuiging aan dat ze al na enkele charges de wijk namen. Generaal Trips die me met een regiment huzaren volgde, wist hen te keren. Nu zochten ze dekking in een holle weg, tussen mijn infanterie en de huzaren. Deze vielen hen nu zo bruusk in de flank aan, dat ze zich niet meer konden redden. Daar het regiment enkel uit deserteurs bestond, verbood mijn generaal hen te sparen, en in minder dan een kwartier werden allen, officieren en soldaten, zonder enige vorm van genade gemassacreerd. De holle weg veranderde voor onze ogen in een stapel kadavers.”⁶⁶ Tot zover het lot van d’Olne’s (ex-)pandoeren.

Lage landen

De deelname van d'Olne's pandoeren aan de geallieerde campagne in de Nederlanden tussen 1746 en 1748 gaat niet onopgemerkt voorbij. Waar ze verschijnen lokken ze commentaar uit, op zijn minst door hun ongebruikelijk uiterlijk, meestal door hun struikroversmanieren. Daar waar het witte uniform van de reguliere Oostenrijkse troepen de gangbare Europese klederdracht volgt met driesteek en kniebroek, verklapt de aanblik van huzaren maar al te duidelijk hun Hongaarse afkomst. De pandoeren zijn zo mogelijk nog opvallender gekleed. Hun gebied van herkomst heeft eeuwen onder Turkse invloed gestaan en dat is te merken aan hun kleding. Wanneer zij zich onder leiding van baron d'Olne in de Nederlanden lieten zien, baart hun verschijning veel opzien. Wanneer ze op 12 april 1746 voor het eerst in de stad Leuven verschijnen, ontstaat er een grote toeloop om deze “wonderlijke” mensen te zien. Men haalde er zelfs de vermaarde anatoom professor Rega bij, die één van hen op doek schildert “zoo gelijk hij just was”.⁶⁷

Het meest uitvoerige commentaar wordt vlakbij Maastricht, in Kanne, door Winand Mengels neergeschreven. Het dorp in het Jekerdal krijgt de pandoeren over de vloer in de aanloop naar de Slag bij Rocourt in oktober 1746.⁶⁸ “Dit jaar heeft dien bedroefden oorlog ook hier zijn begin genomen en ons met alle geweld van droefheden en ellenden overstroomd, want de geallieerde armée kwam ons hoe langer hoe meer op het lijf. De inwoners werden alhier met schrik en schroom bevangen, want men hoorde van alle kanten zeggen dat het volk tyranniek en vijandelijk met het lantvolk omging, gelijk wij ook metterdaad ondervonden hebben”, schrijft Mengels in zijn familiechroniek. Wanneer het geallieerd leger begin september besluit de Maas in westelijke richting bij Maastricht over te steken, worden eerst de lichte troepen vooruitgestuurd om het terrein te klaren:

“De eersten die overkwamen waren een regiment pandoeren van de troupes van de koningin van Hongarije. Dit was een eigenaardig slag van volk, dikke welgezette en sterke mensen. Zij waren zeer eigenaardig en vreemd gekleed, hadden over hun lichaam in plaats van een kamizol een kort ding, dat van vooren zeer breed toegeregen was. Het kwam niet lager als den broekenband. De broek was zoo lang dat ze over de schoenen kwam, bijna over de voeten. Over dit alles hadden zij eenen roden groven mantel, die ook bijna tot aan de voeten hing. In het middel van hun lichaam waren zij met eenen gordel omgord, boven aan den mantel was eene grote kap gemaakt die zij konden over hun hoofd trekken, gelijk de Capucijnen. Ze hadden geen ander hoofddeksel, doch hier en daar was er eene die zoo wat op zijn hoofd had als eene muts, gemaakt met geiten- of schapenvel nog daaraan. Zij hadden aan hunne voeten gene schoenen maar alleen dunne en slechte onderzolen die met hunne lederen riemen zeer wonderlijk over de voeten geregen waren. Onder hun mantel hadden zij eenen sabel, pistole of schietgeweer steken en aan hunnen

gordel hing een kort strijdgeweer als eenen poignard (dolk). [...] Niemand alhier kon die mensen verstaan of met hun spreken, want zij spraken allen Hongarische spraak. [...] Het waren goede katholieke mensen, die redelijk naar den kerkelijke dienst gingen. Nochtans lieten zij geene occasie van stelen voorbijgaan, want zij stalen als de raven. Het was een ongeregeld volk en tot geen en dienst geexerceert, maar ze gingen naar de armée als vrijbuiters om te roven, te stelen en den armen boer te plagen.”

Dat wordt vooral duidelijk na afloop van de slag bij Rocourt op 11 oktober 1746, wanneer het teruggeslagen geallieerde leger – gered van de totale nederlaag door de vroeg invallende duisternis – de wijk neemt richting Maastricht. Daarbij wordt het dorp Kanne zwaar onder de voeten gelopen door de troepen en hun enorme bagagetrein die bij Maastricht de Maas terug willen oversteken. Mengels beschrijft bijzonder levendig hoe de paniek in het dorp toeslaat:

“Kort daarna kwamen de pandoeren en huzaren met alle verwoedheid hier in Kanne invallen. Zij braken de huizen open en logeerden daar binnen. De beesten die nog hier en daar in de stallen waren, werden al levend in stukken gehakt en zonder het vel af te doen gepartageerd en door degeene die niet in de huizen konden binnenkomen achter heggen en grachten gekookt, gebraden en opgegeten. Dit volck deed anders niets als stelen en roven. Ketels, potten en pannen, brood, kaas, vlees, met één woord al wat zij vonden was voor hun prijs en buit. De bedden werden opengesneden, de pluimen daaruit geschut en de tijk gevuld met vruchten, kledij en andere zaken en alzo weggedragen. De mensen die nog in hunne huizen waren wierden nog zeer deerlijk geslagen en gestoten en moesten alles verschaffen en bij de hand halen, of het moeilijk ging of niet, zodat de arme inwoners alhier hunne huizen moesten verlaten en met droefheid gedwongen waren naar den berg te vluchten. Doch alwaar deze rovers geene mensen in de huizen vonden, werden deze afgebroken en het hout daarvan weggedragen en verbrand om hun te warmen en om te koken.

Alhier op de Bovenstraat wierden 19 huizen neengereten en verwoest. Doch alwaar de mensen in hun huizen bleven hebben ze daarvoor veel slagen en stoten moeten ondergaan. Men hoorde anders niets dan krijten en wenen, huilen en roepen van de arme inwoners. Want de furie en de woestheid was bij dat volk zoo groot dat het niet te beschrijven is. Deze destructie en verwoestinge duurde alzo tot omtrent 10 uren voormiddag toen ook ons huis overvallen werd. Zij meenden met geweld de deuren open te breken dewelke door mijn vader en mijn moeder, die daar immer waren, zeer sterk toegemaakt waren. Twee waren er die een zware boom op hun schouders hadden en zo liepen ze met geweld tegen de deur om dezelve alzo te doen

openspringen. Doch ter goeder ure zagen ik en mijnen halfbroer een officier van de huzaren door het volk gaan, die overste luitenant was en dit korps woedende troepen aanvoerde, dewelke wij met tranen in onze ogen gingen onze nood klagen. Hij kwam terstond met ons mee en deed het woedende volk terugtrekken. Hij deed de deur open doen en stuurde eenen onderofficier om te zien of er geen haver of hooi binnen was. Dan verstaan hebbende dat er niets in was, stelde hij eenen schildwacht aan de deur om ons huis te bewaren en zei verder tot ons dat hij het tot zijn kwartier wilde houden. Tot dien einde schreef hij zijnen naam op de deur zodat wij door dezen officier ontzet werden en van de roovers verlost. En zodra hij dat volk gerangeert en geplaatst had, kwam hij bij ons met zijne madame en ander gevolg zijn kwartier houden.”

Mengels' notities gaan nog een tijdje door, maar deze passage laat weinig aan de verbeelding over. Ze bevestigt andermaal de reputatie van deze troepen en onderstreept de afstand, niet alleen in rang maar ook in mentaliteit, tussen de gewone soldaten en het officierenkorps, dat niet bij machte is hun meer beschaafde manieren bij deze 'natuurmensen' over te brengen. Het officierenkorps van de pandoeren is overigens zelden afkomstig uit het rekruteringsgebied aan de zuidgrenzen maar voor een groot deel uit Hongarije zelf.

Baron Lambert-Henri lijkt zelf wel selectief blind geweest te zijn voor de uitspattingen van zijn pandoeren. Uiterlijk houdt hij het beeld hoog dat hij zijn korps in de hand heeft. Op 7 september 1746 schrijft hij vanuit Aken naar zijn broer in Baarlo. Hij heeft dan vier van zijn paarden naar zijn vader in Olne gestuurd om te worden afgelost. Ook heeft hij daar een stuk van de bagage achtergelaten toen hij met zijn korps passeerde bij de doortocht van de geallieerden richting Luik en Maastricht. Zelf gaat hij de uitdaging niet aan om vader op te zoeken. Hij stuurt een aantal vrienden-officieren langs. “De ontvangst was zeer goed”, meldt hij, “ik heb een officier en twintig man sauvegarde toegewezen aan het kasteel en de gehele bank Olne. Onze troepen houden goede orde en Olne lijdt hierdoor geen schade. Prins Karel heeft op mijn verzoek order gegeven het vuur te openen op eenieder die de minste ongeregeldeheid begaat.”⁶⁹

In werkelijkheid wordt het voortbestaan van het regiment gedoogd door de legerleiding, die de daadkracht en het fanatisme van deze mannen zeer goed kan gebruiken. In ruil zien zij de gebreken door de vingers. De auditeur bij de krijgsraad doet zijn werk, maar corrigeert vermoedelijk maar een fractie van de ongeregeldeheden. Het winterkwartier 1746-1747 brengen de pandoeren in Tongeren en omgeving door. Hiervan getuigen enkele stukken van de auditeur. Zo bevindt zich tussen de nagelaten stukken van de baron een aanklacht van Maria Bauduin uit Vreeren, van wie een koe uit de stal is gestolen. Maar bij een voorval te Hoepertingen bij Borgloon worden twee pandoeren zelf tot bloeds toe door plaatselijke boeren afgeranseld.⁷⁰



“Ein gemeiner Pandur” – ingekleurde gravure van Martin Engelbrecht. Deze maakte een populaire reeks gravures gewijd aan huzaren en pandoren, vaak karikaturaal van uitbeelding. Collectie Julien Daenen. De begeleidende tekst vertelt:
Er sieht grässlich aus, als wie ein Unglück – Stichter,
Die Augen sind voll Grim, er schießt, er haut, er schneidt,
Er hängt gewehr un sich, als wie ein Biyen – Schichter,
Doch hält Er nicht lang stand, ihm ists nur um die Beut.

Beschrijving der pandoren in de *Nouveau almanach* te Maastricht – vertaling uit het Frans

Winand Mengels was niet de eerste in onze contreien die berichtte over het merkwaardige uitzicht van de pandoren. Al in 1745 kon al wie er een paar duiten voor over had de *Nouveau almanach* van drukker Hendrik Lantmeters in Maastricht kopen en de herkomst ontdekken van Maria Theresia's meest extravagante troepen.

“In de oude tijd bevolkte een volk dat men de Avaren noemde het huidige Kroatië. Aan de Griekse keizers verloren ze de nabijliggende eilanden en enkele plaatsen van het vasteland van Dalmatië. Vandaag de dag maakt hun land voor het merendeel deel uit van het koninkrijk Hongarije, waarvan het sedert het jaar 1076 een deel is. Men geeft hun chef de naam van Ban van Kroatië, wat evenveel wil zeggen als hertog⁷¹. De Kroaten gaan voor menselijker en beschaafder door dan hun burens de Esclavoniërs⁷² en Rasciens. Die Esclavoniërs en de Rasciens zijn een erg wrede volk, dat geen huizen boven de grond heeft. Ze verblijven het hele jaar door onder de grond om zo slangen en andere insecten te kunnen vangen. Hun voeding is erg gekruid, ze mengen veel Spaanse of Turkse peper in hun soepen⁷³ of dranken. Het zijn uitstekende partizanen, die goed gediend hebben tijdens de laatste oorlog in Hongarije en onlangs nog in Silezië. Men kan geen mensen vinden die beter gebouwd of geschikter zijn om zware inspanningen aan te kunnen dan de Kroaten. Ze leggen wel acht of negen mijl⁷⁴ per dag af. Alhoewel hun bewapening vrij zwaar is, dragen ze die even vastberaden als de oude Romeinen. Het zijn geboren krijgers en ze hoeven in dapperheid niet onder te doen voor de Hongaren zelf. Als hun cavalerie op pad trekt, wordt ze steeds vergezeld en ondersteund door de infanterie. Dat zorgt ervoor dat ze tot heel wat in staat zijn. Wordt hun cavalerie teruggedreven, dan vangt de infanterie de schok op en geeft haar de kans zich te hergroeperen, een manier van vechten die in Duitsland onbekend was voor de komst van die volkeren in Silezië. De infanteristen waarvan er sprake is, zijn zeer behendig met de wapens en het zijn goede schutters. Elkeen heeft een geweer en vier pistolen. Dat zegt genoeg over het voordeel dat ze moeten hebben op de gewone infanterie⁷⁵ of wanneer de cavalerie hen op de hielen zit. Ze laden en hanteren hun wapens met een buitengewone behendigheid omdat ze er van kindsbeen af mee bezig zijn. Naast hun vuurwapens hebben ze grote sabels, een mes en een ander stalen instrument dat lijkt op een harkje en dat op de muts wordt gedragen. Het wordt voor verschillende doeleinden gebruikt, onder andere om zich

mee te verdedigen als hun andere wapens buiten handbereik zijn. De boeien die ze aan hun kraag dragen dienen om vijanden gevangen te nemen als dat nodig blijkt. Deze elite-infanterie noemt men de pandoeren. Hun kleding bestaat uit een muts, waarvan de punt naar achteren hangt als een zak, een wijd kleed met grote mouwen dat ze met een riem om het lichaam binden, een linnen broek, eveneens erg ruim, die tot op de enkels hangt. En in plaats van schoenen schoeien ze zich met een schamel stuk huid of vilt, dat ze met koorden aan de voeten vastmaken.”⁷⁶

Op het verkeerde paard gegokt?

Baron d’Olne neemt in de periode van het winterkwartier 1746-1747 elke gelegenheid te baat om in te trekken bij zijn broer te Baarlo. Dat biedt hem meer comfort dan een veldbed of inkwartiering in een boerderij. Net zo opportunistisch als hij gebruik maakt van de accommodatie van zijn broer, blijft hij de kat uit de boom kijken om zijn ambitie tot het kolonelschap waar te maken dat jaar. In mei 1747 schrijft hij aan Karel van Lotharingen dat hij het verbod om het regiment uit te breiden en nieuwe rekruten in Slavonië aan te werven heeft vernomen. Hij vreest dat het regiment gereorganiseerd zal worden. In dat verband wijst hij zijne hoogheid op de goede kwaliteit van het regiment en de goede discipline die hij doet naleven sedert hij het bevel mag waarnemen. Terwijl hij hoopt dat prins Karel het regiment onder zijn hoge bescherming wil nemen, laat hij ook zijn ambitie spreken. Zestien jaar is hij al in dienst van het keizerlijk huis, stelt hij, waarvan drie jaar als luitenant-kolonel tot tevredenheid van zijne koninklijke hoogheid. Zijn gehele hoop en vertrouwen zijn dan ook op de prins gesteld opdat deze hem de bevordering tot kolonel wil bezorgen. Want Trencks processen zijn nog niet van de baan en de alsmaar voortdurende verwikkelingen hieromtrent vormen een onoverkomelijk obstakel voor zijn “avancement”.⁷⁷ Prins Karel antwoordt op 5 juli vanuit Wenen dat hij het zelf niet eens is met de hervormingen van zijn schoonzuster de keizerin-koningin.⁷⁸ Hij wil haar wel zijn tevredenheid over d’Olne’s verdiensten overbrengen. Helaas voor de baron wordt in het antwoord met geen woord gerept over een promotie.⁷⁹

Terwijl prins Karel in Wenen het verzoek van de baron ontvangt, nemen de pandoeren (onder andere) op 2 juli deel aan de slag van Lafelt, waar ze bij tal van blitzacties voor, tijdens en na de slag hun favoriete rol spelen.⁸⁰ En ook al mag de baron eraan houden dat hij de discipline binnen het legerkamp overeind houdt, in de omgeving van Maastricht krijgen de boeren vooral hun struikroversmanieren te zien.⁸¹ Na de slag om Lafelt stationeert de baron een gedeelte van de bagage van het regiment bij Guillaume-Frederique te Baarlo. Die schrijft de onkosten voor het verblijf van de acht pandoeren en het andere personeel bij op de lopende rekening. Op 7 november 1747, schrijft zijn broer, is de “equipage van Tongeren alhier gearriveerd, bestaande uit 6 koetspaarden en 2 rijpaarden, met koetsier, voorrijder,

bartel en kok, silvester en silvesterin, het kind en de maagd, en zij zijn verbleven alhier tot den 5 februari 1748.” Voor Lambert-Henri, die geregeld met gasten in landhuis De Berckt verblijft, rekent hij een dagprijs van 4 dukaten. Inclusief de onkosten voor de paarden en de knechten bezorgt het verblijf de baron een smakelijke rekening van 755 dukaten. En dat is maar een alinea uit de lange reeks verblijfskosten. “Voor een tractement gedaen opt verzoek van mijn broeder als de zelve int land met het Regiment Panduren is gekomen” spendeert Guillaume-Frederique honderd dukaten en de ontvangst van officieren der pandoeren met hun vrouwen en personeel kost hem tussen 1745 en 1747 zeker 440 dukaten.⁸²

De onzekere toekomst van het Trenckregiment neemt de volgende maanden meer en meer de gedachten van de baron in beslag, tot vertwijfeling toe. D’Olne moet net als vele anderen in Trencks entourage niet meer getwijfeld hebben aan de nakende veroordeling van de regimentsoverste. Kenschetsend is dat d’Olne in dit verband ongestraft reeds in februari 1747 Trencks paarden, muilezels, bagage en koets verkoopt. Er volgt protest uit Wenen van Trenck, maar alleen maar omdat de prijs zo laag ligt, namelijk 255 gulden. Uiteindelijk moet Lambert-Henri’s loyaliteit het afleggen tegen zijn opportunisme. Trencks brieven vanuit Wenen zijn er overigens niet naar om d’Olne trouw aan te moedigen. Trenck zwenkt van het ene uiterste naar het andere. De ene keer vleit hij hem met “mon tres cher ami, mon honoré cousin”, dan weer verwijt hij hem verraad. Zo klinkt het op 16 augustus 1747: “Hoogwelgeboren heer, in de loop van al mijn heftige processen heb ik steeds uw eer in stand gehouden en zelfs zaken op mij genomen die duidelijk u toegemeten kunnen worden. Ik wil echter één zaak niet geloven van een man, wiens geluk toch door mijn voorzorg bloeit, nu ik spijtig genoeg moet ervaren hoe u luitenant-kolonel alle natuurlijke verplichting en erkentelijkheid uit de ogen verliest en bezwaren tegen mij aanbrengt die mij met recht doen klagen over uw ondankbaarheid.” D’Olne moet maar eens stoppen met hem zaken na te dragen die hem “dwingen in klagen uit te barsten.” De reden hiervoor is zijn vermoeden dat er stukken bij de krijgsraad zijn ingebracht over zaken die d’Olne hem nog wil aanrekenen “zodat ik in u wel een ondankbare ziel moet herkennen.” Trenck besluit emotioneel: “Bezin u nader over uw voornemen, zoniet dan breken we en dan zal blijken wat ik ben, wat ik weet, wat ik vermag, want dan zal ik langs de andere kant staan.”⁸³ Twee maanden later valt er dan weer niets dan goed te lezen: “Mijn proces loopt naar z’n einde en ik heb goede hoop. Ik ben al slecht genoeg behandeld. Doe mijn complimenten aan alle officieren van het regiment en groet de soldaten. Vermits het u verboden is naar mij te schrijven, schrijf dan naar mijn neef. Hij zal u zeker antwoorden.” Ook dankt hij hem allerhartelijkst voor het plezier dat hij heeft aan de twee fretten, die d’Olne hem schonk in januari. Ze hebben alle twee jongen geworpen. Eén heeft er zeven, maar heeft er van vijf opgevreten, de ander heeft er vijf.⁸⁴

Trencks optimisme is voorbarig. Zijn proces zal nog een jaar aanslepen tot de krijgsraad hem ter dood veroordeelt op 20 augustus 1748, een vonnis dat Maria-Theresia omzet in een levenslange hechtenis in de Spielberg in Brno. Baron d’Olne had kennelijk

betere kennissen in Wenen, die hem juister weten te informeren over Trencks werkelijke kansen. Alhoewel hij menselijk gezien goede redenen heeft om Trenck trouw te blijven, laat d'Olne zich opnieuw op sleeptouw nemen door puur opportunisme. Zijn verblijf in de Nederlanden geeft Lambert-Henri de kans een uitweg te zoeken voor zijn onzekere toekomst in het Oostenrijkse leger. Hij koestert het plan een eigen regiment op te richten, een idee waarin hij voor een keer wél wordt gesteund door zijn vader Guillaume-Philippe, die er veel voor over heeft om in de gunst van de Staatse overheid te komen. Volgens L'Escaille was het oprichten van het regiment een idee van de vader zelf.⁸⁵ Vergeet niet dat Olne staatkundig deel uitmaakt van de Republiek. Alhoewel de precieze tussenstappen hieromtrent niet bekend zijn, blijkt de Republiek hem de mogelijkheid te bieden deel uit te maken van de uitbreidingsplannen voor de Staatse troepen. Zo worden de ambities van Lambert-Henri vanzelf werkelijkheid en kan hij kolonel worden met alle eer en verdiensten daaraan verbonden. Of deze drastische wending in het levensverhaal van Lambert-Henri van aard is om ook een omslag in de familiale betrekkingen met zijn vader te bewerkstelligen weten we niet. Feit is dat het nieuwe regiment een win-winoperatie voor beiden kan betekenen. Bovendien hoeft Lambert-Henri niet meer financieel afhankelijk te zijn van zijn vader, wat voor deze laatste ongetwijfeld een pak van zijn hart betekent. Dat alleen al is reden genoeg om druk weg te nemen en de omgang tussen vader en zoon in rustiger vaarwater te brengen.

Op 27 november 1747 wordt hij door de nieuwe stadhouder Willem IV aangesteld tot kolonel van een nieuw op te richten regiment Staatse dragonders.⁸⁶ Een maand eerder had hij uit Wenen via zijn tussenpersoon bericht gekregen dat zijn benoeming tot kolonel geen kans maakte zolang Trencks proces niet ten einde is. Tot die tijd blijft baron Franz von der Trenck feitelijk zijn rang behouden. Tot twee keer toe heeft zijn tussenpersoon een audiëntie bij Maria-Theresia verkregen maar het levert niets op voor baron d'Olne. Wel is er geen sprake meer van een inkrimping van het pandoerenregiment.

Nu hij een overstap waagt naar de troepen van de Republiek, komt zijn benoeming in Wenen natuurlijk nog meer op de helling te staan, want indien Wenen hem bevordert, dan zou hij tegelijk kolonel van twee regimenten zijn, een onhaalbare kaart.⁸⁷ Trenck wordt inmiddels in Wenen bestookt door allerlei vermeende schuldeisers. Ze proberen nog iets te halen of terug te vorderen uit het fortuin van Trenck voor het te laat is. Aan die dis ontbreekt d'Olne niet. Nadat Lambert-Henri beslist naar het Staatse leger over te stappen, vertrekt hij niet zonder de regimentskas van het pandoerenregiment lichter te maken voor de som van 6919 gulden, een wel zeer riant opstapvergoeding. De Hofkrijgsraad in Wenen is furieus en stuurt een formeel verzoek aan Willem IV om d'Olne aan te houden en uit te leveren, zodat hij zijn schuld kan aflossen. Uit de onderzochte archiefstukken blijkt voornamelijk nergens dat d'Olne daadwerkelijk hierop aangesproken of voor vervolgd is. Het waarom hiervan ontbreekt daarom ook. Allicht heeft de nieuwe stadhouder grotere zorgen na het uitbreken van de Oranjerrevolutie dat jaar

Opticaprent met uitbeelding van de inname en plundering van Bergen-op-Zoom. Collectie Julien Daenen. Foto: Jan Bellen. De inval van de Franse troepen in Zeeuws-Vlaanderen in april 1747 liet een schokgolf na in de Republiek. De daaropvolgende Oranjerevolutie verhaastte de verkiezing van Willem IV tot stadhouder. De val van Bergen-op-Zoom op 16 september 1747 was een al even grote psychologische schok, niet in het minst door het buitensporige optreden van Franse plundersaars de dagen nadien.

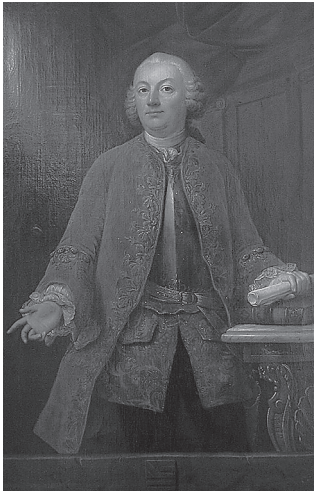


en de val van Bergen-op-Zoom in september 1747, wat een heuse paniekstemming in de Republiek teweegbrengt. Verse troepen zijn welkom, van wie en van waar dan ook.

Met zijn Staatse benoeming in november 1747 is voor de baron de teerling geworpen. Twee charters van 7 maart en 22 maart 1748 bevestigen deze aanstelling. Een interessant detail hierbij is dat zich op de oorkonde van 22 maart het oudst bekende zegel bevindt van de Republiek der Verenigde Nederlanden na de Oranjerevolutie (die Willem IV het stadhouderschap van de Verenigde Provinciën bezorgde).⁸⁸ D'Olne's benoeming wordt ook aangehaald in de *Nederlandsche Jaerboeken* bij de militaire promoties van maart 1748. Op 30 mei 1748 legt baron d'Olne de eed af.⁸⁹

De hele winter 1747-1748 wordt besteed aan het werven van rekruten en het op de been krijgen van het regiment. De baron deelt dit werk maar al te graag met zijn vader, die de rekruten bij het kasteel van Olne verzamelt. Daar situeert zich het wervingsgebied van zijn Waals regiment dragonders. De kwartiermeesters, die de rekruteringscontroles doen, krijgen precieze instructies mee. Ze mogen geen deserteurs aannemen noch inwoners van de stad Luik, tenzij ze als betrouwbaar staan aangeschreven. De rekruten moeten tekenen voor drie jaar. Ze krijgen onmiddellijk een dagvergoeding van één schelling nog voor ze in garnizoen gaan.⁹⁰ Elke persoon, die een rekrute kan aanbrengen, verdient een dukaat. We zijn ook goed ingelicht over de opbouw van het regiment. Volgens de overeenkomst van november 1747 moet het regiment uit tien compagnieën dragonders worden opgebouwd, elk samengesteld uit 64 dragonders met één paard. Bij elke compagnie hoort een leiding, bestaande uit twee kapiteins met hun loopjongen, twee luitenants met hun loopjongen, twee vaandrigs met hun loopjongen, twee wachtmeesters, twee tamboers en één schrijver. De staf of algemene leiding van het regiment berust bij de kolonel, de luitenant-kolonel en de majoor. In oorlogstijd zal daar een regimentskwartiermeester, een adjudant, een chirurgijn, een provoost en een priester aan worden toegevoegd. Niet het minst interessant zijn de wedden. Voor de regimentspriester is een gage van 600 gulden per jaar voorzien. Voor de staf verschillen de wedden in oorlogs- en in vreedetijd. In vreedetijd krijgt de kolonel 262 ½ gulden, de luitenant-kolonel 105 en een kapitein 180 Hollandse gulden. Dit per soldatenmaand van 42 dagen. Ter vergelijking: de gewone dragonder krijgt twaalf gulden en twaalf stuiver, wat neerkomt op zes stuiver per dag, verhoogd met elf gulden en 8 stuiver onderhoudsgeld voor zijn paard. In oorlogstijd wordt de gage van de kolonel verhoogd met 300 Hollandse gulden, die van de luitenant-kolonel en de majoor maar met zestig gulden.⁹¹ Dat maakt natuurlijk een enorm verschil voor baron d'Olne als we daar de gage van 38 gulden langs zetten, die hij in 1742 als kapitein kreeg uitgekeerd.

Eind januari 1748 schrijft zijn vader dat er 115 rekruten in Olne zijn samengebracht zodat het regiment in totaal 450 “belles recrues” telt om naar de garnizoensstad Venlo te sturen. Kapitein baron De Lamberts heeft de praktische leiding.⁹² Zo krijgt het nieuwe regiment vorm tijdens het voorjaar. Maar de geallieerde troepen komen dat jaar traag op



Portret van Onno-Zwier van Haren, Fries edelman, één van de Staatse onderhandelaars op het Vredescongres te Aken (1748). Het portret hangt in de Witte Kamer van het raadhuis te Aken. Van Haren was ook commissaris-deciseur voor Maastricht en de Staatse Landen van Overmaas. Regionaal Historisch Centrum Limburg, OA Maastricht, inv.nr. 224, Huldeboek (1674-1795).

gang. Te traag om ook maar enige kans te maken tegen het verbluffende blitzoffensief dat de Fransen begin april inzetten. Financiële problemen en de nodige diplomatieke verwickelingen tussen Holland, Engeland en Oostenrijk maken dat het geallieerde leger te weinig georganiseerd is en te weinig mankracht paraat heeft om de vesting Maastricht te kunnen beschermen. Tezelfdertijd zijn in de neutrale rijksstad Aken de vredesonderhandelingen in volle gang. Op 11 april 1748 is Maastricht omsingeld door een enorme Franse troepenmacht. Enkele dagen daarvoor hebben alle troepen, die niet in de stad in garnizoen kunnen, de wijk genomen richting Roermond. De organisatie van baron d'Olne's dragonders komt in het gedrang want de hele regio rond Maastricht is bezet. Op 9 april schrijft de baron van Weustenraedt hem vanuit Aken dat hij klaar staat om schouderriemen en cartouches naar Maastricht te versturen. "Zo ook de pauken, maar ik heb op tijd gehoord dat ons leger zich naar Maaseik terugtrekt en dat de weg niet veilig is. Zodoende zal alles naar Venlo moeten met karren. [...] Ik heb hier alles gerekruteerd wat ik kan, maar ik kan niemand meer naar het Land van Limburg sturen want het hoofdkwartier van de vijandelijke legers onder maarschalk Löwendal was gisteren in Verviers en men vermoedt dat vandaag het beleg van Maastricht geslagen zal worden.

Ik heb gisteren een boer naar Olne gestuurd om te weten hoe de toestand daar is; hij is nog niet teruggekeerd. Ondertussen wacht ik op uw orders."

Elders loopt de organisatie gewoon verder in afwachting van de bevelen uit Den Haag. Op 16 april schrijft kapitein Bettenhauss vanuit Keulen naar baron d'Olne met de vraag of hij geen Franse officier kan gebruiken, die voor een vacature als luitenant in aanmerking wil komen. De man heeft het Franse cavalerieregiment Nassau na negen jaar dienst moeten verlaten wegens een duel. De man kent perfect Duits en Frans. In dezelfde brief informeert Bettenhauss eveneens of de 25 man, die hij op 8 april naar Venlo stuurde, goed terecht zijn gekomen, want hij heeft gehoord dat het regiment Venlo heeft verlaten. En wat vindt de baron van de muzikanten die hij op proef heeft gestuurd?⁹³ Kort daarna krijgt baron Lambert-Henri een schrijven vanuit Aken, nu weer van kapitein baron De Lamberts. Deze bericht op 18 april dat de pauken nu toch richting Venlo zijn gestuurd, samen met een pak uniformen voor twaalf man.⁹⁴ Koperslager Vandergracht zal deze week nog de instrumenten voor de muzikanten, de kookketels en de steelpannen gereed hebben. Het rekruteren levert nu de nodige risico's op. De Fransen hebben vlak voor de

stadspoort van Aken de kwartiermeester, diens knecht en een dragonder van de compagnie van De Lamberts gevangen genomen, die acht rekruten gingen ophalen. De Lamberts ging hierover bij de Staatse ambassadeurs op het vredescongres zijn beklag maken. Die nemen de zaak hoog op, omdat het geenszins is toegestaan vijandelijkheden te begaan in de nabijheid van de keizersstad. De oorlogvoerende partijen hebben immers de neutraliteit van Aken erkend alsmede een neutrale zone rondom de stad gegarandeerd. De Franse militairen mogen Aken zelfs niet binnen om naar de baden te gaan.⁹⁵

Op 30 maart 1748 bereiken de ambassadeurs van Frankrijk, Holland en Engeland te Aken een vergelijk in de residentie van de Franse minister Saint-Sévérin d'Aragon. Er wordt een voorlopige vrede afgekondigd: alle vijandelijkheden te land en ter zee zullen worden stilgelegd. Alleen het beleg van Maastricht mag voortgaan, wellicht een gunst voor de Fransen en hun eerezuchtige maarschalk Van Saksen die Maastricht als waarborg voor de vrede willen. De voorlopige vrede houdt de daaropvolgende maanden stand en mondt op 18 oktober 1748 uit in de uiteindelijke Vrede van Aken die de Oostenrijkse Successieoorlog beëindigt.

Kolonel zonder regiment

De Vrede van Aken bezegelt helaas ook de toekomst van kolonel d'Olne. Ze luidt overal in Europa een sterke inkrimping van de troepenmachten in. In de *Nederlandsche Jaerboeken* wordt in de aflevering van oktober 1749 verwezen naar de “Resolutie omtrent de reductie der troepen.” Hierbij wordt ook “t Regiment Dragonders van Olne” vermeld. Op 13 november 1749 gaat de Raad van State in op het verzoek van kolonel baron d'Olne om de nog aanwezige wapens bij het magazijn te Venlo in te leveren.⁹⁶

Met het vroegtijdige einde van het regiment d'Olne eindigt ook de actieve militaire carrière van baron Lambert-Henri. Hij heeft op het verkeerde paard gegokt, want het pandoerenregiment zal de decennia nadien blijven bestaan nadat het is omgevormd tot een regulier en gedisciplineerd korps (het infanterieregiment nr. 53). De titel van kolonel zal de baron formeel blijven voeren tot aan zijn dood. Hij weet evenwel geen actieve militaire functie meer uit te oefenen, hetgeen hem met een grote leegte confronteert. Voor een andere carrière is de dan 37-jarige baron niet in de wieg gelegd. Hij had zijn aandacht kunnen toespitsen op het vinden van een huwelijkspartner, maar zonder persoonlijk fortuin is een huwelijk geen zegen. In maart 1750 schrijft hij aan zijn broer te Baarlo dat hij niet wakker ligt van een huwelijk “ik ben noch voor noch tegen een dergelijke schikking.”⁹⁷ Toch zijn er contacten met de familie De Waha, eveneens landadel uit de streek van Luik. Maar de kolonel heeft zijn redenen om zich niet te haasten. “U merkt op dat ik niet te kruiperig tegen meneer Waha moet doen”, schrijft hij aan zijn broer, “wel, ik houd er enkel een zakelijke omgang op na, zeker met diegenen die mij meer nodig hebben dan ik hen. Ik weet beter dan u hoe ik ervoor sta. Het is gemakkelijk de eer



Het ochtendtoilet. Deze foto wekt de sfeer op van de materiële leefomstandigheden van de baron tijdens zijn residentie in Maastricht (Museum Spaans Gouvernement, Maastricht).

hoog te houden met veel familiebezit. Maar wie weinig bezit en sterft, laat zijn kinderen achter zonder middelen om die eer in stand te houden. Want titels geven geen erfenis. Kijk maar naar de generaalsvrouwen die in koetsen met zes paarden rondreden, maar na de dood van hun man tot armoede vervielen. Om dergelijke afloop uit de weg te gaan, blijft men beter gelijk men is. Als de familie een huwelijk wil, blijft mij dat gelijk, ik wil nadien geen verwijten.”⁹⁸

Eind 1752 onderneemt hij een reis naar Mannheim, waar hij aan het hof van de befaamde muzikale keurvorst Karel-Theodoor in een aantal familie zaken hoopt te bemiddelen. Hij doet dit vooral op aandringen van zijn broer Guillaume-Frederique. Zo probeert hij onder andere zijn neefje Bernard, een zoon uit het huwelijk van zijn overleden zus Marie-Jeanne met baron Francken, heer van Erkelenz, aan het hof te introduceren.⁹⁹

Hij frequenteert het hof en dineert meerdere

malen met de *elect* en diens ministers, maar voelt vrij snel aan dat hij te weinig gewicht in de schaal kan leggen. Dat maakt hem kwaad, ook op zijn broer. “Ik heb hier niets te verhoppen. Al wat ik doe is me alleen maar tot last. Geef me liever kalmte en rust,” schrijft hij. Bernard zou het ambt van drossaard van Erkelenz kunnen verkrijgen, maar dat vindt hij beneden de stand van de familie. Met steekpenningen hoopt hij de ministers in de gewenste richting te beïnvloeden, schijnbaar met succes, want op 30 januari 1753 meldt hij aan zijn broer dat zijn taak volbracht is en dat hij zo vlug mogelijk wil weerkeren naar Olne. Bovendien weet de jonge Bernard de inspanningen van zijn oom niet naar waarde te schatten.

Overigens levert het verblijf te Mannheim de baron weinig vreugde op door de beperkte financiële middelen waarover hij beschikt. Spaarzaamheid is de boodschap. “Ik doe zo weinig mogelijk uitgaven. ‘s Avonds soupeer ik niet, Bernard zelden. Ik gebruik geen koets. Wanneer ik naar het hof ga, laat ik me in een draagstoel brengen, wat hier de mode is. En bij mijn terugkeer ga ik te voet.” Ook op de verblijfskosten wordt bespaard, de reden waarom hij niet in een herberg maar bij burgers een logement zoekt. “Maar ondanks mijn spaarzaamheid kost het verblijf me nog handenvol geld. In Holland zou ik beter en goedkoper af zijn. Binnenkort is het bal op het hof en daar kan ik niet verschijnen zonder een heerlijkheid achter mijn naam.”¹⁰⁰ Die zuinigheid contrasteert sterk met de ouders

van Bernard. Die hebben er graag geld voor over om hun zoon in Mannheim te laten opvallen. Ze kopen hem zelfs een nieuw pak, dat meer dan honderd ecu kost.

Midden februari 1753 reist de kolonel op kosten van zijn schoonbroer terug naar Olne. Daar vindt hij rust in het voorspelbare ritme van het platteland. Zijn correspondentie uit die jaren brengt enkel de trivialiteiten van het dagelijkse leven van de plattelandsadel naar voren. De verlichte ideeën die in de salons worden bediscussieerd, gaan geheel aan hem voorbij. Politiek noch cultuur boeien hem. Geld blijft een aanhoudende zorg, het blijft koorddansen op de balans van verkregen inkomsten en opgelopen uitgaven. Zijn passie voor paarden houdt hem overeind. Hij is voortdurend bezig met het verzorgen van zijn eigen paarden of die van zijn broer in Baarlo. Als hij weer eens gunstig heeft onderhandeld over de aankoop of verkoop van een paard op de markt van Luik of Maastricht, ja dat is voor hem pas een goede reden om naar zijn broer te schrijven.

Maastricht

De dood van zijn vader Guillaume-Philippe op 12 januari 1755 luidt de laatste periode in het leven van de kolonel in. Hij mag hem opvolgen als heer van Olne, iets wat hem tot eer strekt, maar hem meer lijkt te kosten dan het hem opbrengt. De onderhoudskosten van het kasteel te Olne zijn veel te hoog voor zijn inkomen en hij kiest Maastricht als nieuwe woonplaats, meer bepaald een woning binnen het gebied van het zogenaamde Sint-Servaasklooster, afkomstig van kanunnik Melchior Bocholtz.¹⁰¹ Daar woont hij vermoedelijk met zijn twee ongehuwde zussen Anne Marie Cathérine en Anna Marie Josephpe.¹⁰² Hij verkoopt zijn heerlijke rechten reeds in 1756 aan zijn broer Guillaume-Frederique voor de som van 10.000 ecu, een bedrag dat hem voor jaren verblijf en onderhoud moet garanderen.¹⁰³ Het kasteel in Olne wordt verhuurd. Hij zelf beschouwt Maastricht nochtans niet als vaste verblijfplaats omdat hij als kolonel “bij de eerste order” beschikbaar moest blijven voor zijn taak.¹⁰⁴

Zijn laatste levensjaren verlopen niet in peis en vree. Hij raakt in een proces verwikkeld met zijn broer over de erfenis van zijn vader, vermoedelijk in verband met de aangehaalde verkoop van zijn heerlijke rechten in Olne. Guillaume-Frederique is hem namelijk sedert het overlijden van hun vader in 1755 jaarlijks 1600 gulden schuldig. Wanneer deze zijn verplichting niet nakomt, laat Lambert-Henri beslag leggen op een aanzienlijke som geld die bij de zusters Annunciaten van Wijck is gedeponneerd.¹⁰⁵ Het proces komt uiteindelijk tien jaar later in beroep voor de Brabantse Commissarissen-Deciseurs te Maastricht, waarbij Guillaume-Frederique zijn gedrag onder meer rechtvaardigt door te wijzen op de vele (onbetaalde) kosten die hij voor zijn broer heeft gemaakt tijdens de vele verblijven van hem en zijn troepen te Baarlo tijdens de campagne in de Nederlanden. De rekening hiervan liep op tot 3852 rijksdaalders en 5 schellingen.¹⁰⁶

De pandoerenoverste maakt evenwel het einde van het proces niet meer mee. De dood is hem voor. Kolonel Lambert-Henri d'Olne overlijdt onverwacht. Details over de omstandigheden zijn niet bekend. Hij wordt op 5 juni 1766 begraven op het kerkhof van het Sint-Servaasklooster in hartje Maastricht.

Tot besluit

Het in dit artikel beschreven carrièreverloop van baron Lambert-Henri in dienst van het leger werpt een blik op de levensomstandigheden van de achttiende-eeuwse lage adel in de Maasregio. De waarde van deze inkijk is in niet geringe mate te danken aan de aard van het bestudeerde bronnenmateriaal, vooral de familiecorrespondentie. Deze niet voor het publiek bedoelde documenten hebben wellicht een grotere validiteit voor de vraagstelling van dit artikel dan de publiek-literaire werken zoals *mémoires*. Dit mag blijken uit de informele, vertrouwelijke inhoud, die een schat aan gegevens bevat over de mogelijkheden en onmogelijkheden van een carrière binnen het leger. We krijgen hier een realistisch beeld van een man die, ingeklemd tussen de sociale marges van zijn adellijke afkomst, op vrij late leeftijd zijn greep op het geluk probeerde te vergroten door te kiezen voor een militaire carrière. Het was voor hem de enige haalbare optie gezien zijn interesses en kwaliteiten. Opportunisme was hem van meet af aan niet vreemd, al moest hij daar aanvankelijk een zware prijs voor betalen, waaronder een langdurige ziekte, die hem op de rand van de wanhoop en de armoede bracht. Op het kruispunt van zijn leven kreeg en greep hij een eenmalige kans om te promoveren tot pandoerenaanvoerder, een keuze die hij opnieuw uit opportunistische redenen terugdraaide om een eigen regiment in het leven te kunnen roepen. Het resultaat hiervan was echter dat hij door de veranderde politieke omstandigheden zijn kansen verkeerd had ingeschat en verviel tot een leven in 'eenvoud'; hij overleed zonder de mogelijkheid om naar stand te huwen of daadwerkelijk als landheer door het leven te gaan. Zijn militaire loopbaan bereikte het plafond met de graad van kolonel.

De reconstructie en de beschrijving van deze carrière, of het beoogde doel van dit artikel zo men wil, bieden een beter zicht op de mogelijkheden en beperkingen van een carrière voor een zoon uit de lokale adel. Het resultaat brengt een aantal belangrijke nuances aan op het soms nogal oppervlakkige en geïdealiseerde beeld van de pruijkentijd. Weliswaar waren de materiële omstandigheden van een adellijk gezin uit de achttiende eeuw niet te vergelijken met die van de vele gewone boeren en dagloners. Daarnaast echter waren er ook overeenkomsten. De leefwereld van de landadel was strikt gedetermineerd door de binding aan hun sociale klasse. Hierin verschilde die in niets van de andere sociale klassen. De zoektocht naar het voorbestemde of gewenste levenspad leidde tot even grote frustraties, hoop en wanhoop. Ziekte en beproeving zijn het lot van de baron, alvorens hij een rang van belang verwierf, die hem een aanvaardbaar inkomen kon bezorgen. Cruciaal blijken de finan-

ciële marges van het adellijke huishouden te zijn. Rang en stand hoog houden kon slechts wanneer daartoe de financiële mogelijkheden bestonden. Deze factor bleek zo bepalend dat uiteindelijk maar twee kinderen uit het gezin d'Olne een huwelijk durfden aangaan, niet toevallig de twee oudste kinderen, die bovendien alle anderen overleefden. Het beeld van theedrinkende freules die hun dag vulden met beuzelpraatjes en lucht gaven aan dagdagelijkse verzuchtingen, krijgt in deze bijdrage een flinke correctie.

Jonge telgen uit de lage landadel waren vaak veroordeeld tot een dergelijk lot en hun leven kon door tegenslag worden getekend. De prerogatieven die de adel zich toedichtte in het verwerven van functies waren niet meer dan een alibi om hun eigen positie te beschermen en een trede hoger te raken op de sociale ladder. De verlichte burgerij in Frankrijk zal er enkele decennia later de Franse revolutie aan besteden.

Het bestuderen van de carrière van de baron in de verschillende legers toont ook overtuigend aan hoe fragiel het imago was dat de adel zich aanmat. Het decor van goede manieren en beschaafde taal was altijd aanwezig, maar nam niet weg dat er ondertussen een naijverige strijd met veel intrige en opportunisme werd beslecht. Het leger was bij uitstek zo'n sociaal strijdperk. Een officiersfunctie verwerven kon alleen dankzij relaties en elke bevordering moest worden bevochten, zowel op het slagveld als erbuiten. Deze strijd was belangrijker dan intellectuele talenten.

In de marge van dit betoog valt op te merken hoe uniform de Europese cultuur in adellijke kringen beleefd werd; zo kon de baron uit Olne moeiteloos meepraten in Wenen of Mannheim. Deze uniformiteit was letterlijk en figuurlijk terug te vinden in het officierenkorps van die tijd. Men vindt in hetzelfde regiment of leger tal van nationaliteiten terug. Dat maakte dat er binnen deze internationale context een enorme kruisbestuiving kon plaatsvinden, zowel wat de militaire kennis betrof als naar leefgewoonten en cultuurbeleving toe. Kennis en cultuur die op hun beurt na de oorlog weer werden meegenomen naar het land en de streek van herkomst.

Tot slot zijn de in deze bijdrage besproken brieven erg informatief over het militaire leven in de achttiende eeuw. Terwijl officiële bronnen uit deze tijdsperiode zich beperken tot verhalen over strijdlust en de eer op het slagveld, krijgen we hier een veel menselijker beeld van het leven naast het slagveld. Dat laatste maakte het merendeel van de tijd uit van de officier en het was geplaveid met vele dagdagelijkse beslommingen, vaak triviaal van aard, maar soms levensgevaarlijk, zoals de fysieke ontberingen die de baron in zijn eerste legerjaren ondervond en die hem zowel lichamelijk als mentaal zwaar op de proef stelden. Tijdgenoot Voltaire voerde in 1734 aan dat *de mens vrij is en derhalve zelf verantwoordelijk voor zijn geluk*.¹⁰⁷ Hoe verdienstelijk deze stelling ook was voor het ontluikend menselijk zelfbewustzijn en zelfbeschikkingsrecht, het volgen van d'Olnes sporen langs het Europese oorlogstoneel vinden we veel beter vertaald in de woorden van zijn oude vader in 1745: "Een mens moet tevreden zijn en zich zijn leven lang gedragen naar Gods wil, want het leven is niets anders dan een gedurig verlangen en gevecht."

Noten

- 1 Franz von der Trenck was een neef van de al even bekende avonturier Friedrich von der Trenck (zie ook infra: kadertekst 2).
- 2 Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL), archief van het Sint-Servaaskapittel, inv.nr. 1764, kroniek 1747-1759 door Guilelmus Pluegmaekers, deken van het kapittel van Sint-Servaas te Maastricht.
- 3 Zie : *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* XXIV (1887) 167-297. Ook apart gepubliceerd als Mengels, W., “*Chronijk van het dorp Opcanne bij Maastricht (1740-1778)*”. Uitgegeven door Jhr. Victor de Stuers (Roermond z.d.).
- 4 Vogel, H. en M. Smits. (vert.), ‘Een oorlogsman van dezen tijd en beminnaar der sexe’ – *De autobiografie van Casimir graaf von Schlippenbach (1682-1755)* (Amsterdam en Antwerpen 2007). *Mémoires du comte De Hordt*, s.d., ook gepubliceerd als *Mémoires d’un Gentilhomme Suédois écrits par lui même dans sa retraite L’année 1784* (Berlijn 1788).
- 5 Duffy, Christopher, *The military experience in the age of reason* (Londen 1987).
- 6 Tallet, Frank, *War and society in early modern Europe, 1495 – 1715* (Londen 1992) 100-103.
- 7 Een gedeelte van het archiefmateriaal bevindt zich onder een foutieve hoofding; er wordt in dit geval naar de aanverwante familie Frencken verwezen.
- 8 In het familiearchief Scheres-Baarlo en ook het familiearchief d’Olne bevinden zich meerdere afschriften van het keizerlijk diploma van 3 april 1664.
- 9 Voor de achtergrond van deze gegevens zie men vooral: Escaille, Henri de L’, ‘La seigneurie de Baarlo’, in: *PSHAL XXXIII* (1896-1897) 214-473.
- 10 Gelegen in het Land van Dalhem, Staatse partage. Olne ligt ongeveer tien kilometer ten oosten van Luik. Het landschap is dat van het Land van Herve. De Bank Olne omvatte de gehuchten Froidbermont, Hansez, Gélivaux, Riesssonsart, Bois d’Olne, Rafhay, Gendles. RHCL, archieven van de Landen van Overmaas, inv.nr. 9990.
- 11 Een afbeelding hiervan in: *Les delices du Pays de Liège*, p.265.
- 12 Vermoedelijk het eiland Ponza halverwege Napels en Rome.
- 13 RHCL, Huis Scheres-Baarlo, inv.nr. 1020. (SB)
- 14 SB, inv.nr. 1044.
- 15 Zij was een gewezen kanunnikes van het stift te Munsterbilzen, waar zij in 1725 was binnengegreden; zij was een dochter van Gaspar van Merwyck en Elisabeth Anna d’Aspremont-Lynden. Zie: Eycken, J. en M. Van der, “*Wachten op de prins...*”. *Negen eeuwen adellijk damesstift Munsterbilzen*. Bijdragen tot de geschiedenis van de Duitse Orde in de Balije Biesen 7 (Bilzen 2000) 355. Zij was gedoopt te Kessel op 28 juli 1715 en overleed te Baarlo op 14 november 1778.
- 16 Ecu : de “ecu aux palmes” had een wisselwaarde (cours de Maestricht) van 4 Hollandse gulden, 13 stuiver en 2 oort; de “ecu de Navarra” 3 Hollandse gulden en 15 stuiver; de “ecu aux LL” 3 Hollandse gulden, 12 stuiver en 2 oort, alles volgens een almanak uit 1755.
- 17 SB, inv.nr. 1716. In de brief verwijst hij ook naar de kroning van Frederique-August tot koning van Polen op 17 januari 1734. Oostenrijk is dat ogenblik verzeild in de Poolse Successieoorlog als bondgenoot van Rusland.
- 18 SB, inv.nr. 1717, 1718, 1727.
- 19 Geen eer zonder inspanning. SB, inv.nr. 1827.
- 20 SB, inv.nr. 1726, brief van 16 oktober 1737.

- 21 Volgens een schrijven van het Kriegsarchiv te Wenen (brief van 29 september 2000).
- 22 SB, inv.nr. 1729.
- 23 Men zie o.a. in dit verband: *Limburg in 't geweer – Oorlogsleed in het Land van Loon van Alva tot Napoleon* (Bilzen 2008) 141-142.
- 24 Daenen, Julien, *Lichte troepen, lichte zeden*, in: *Thans bonst het grof geschut* (Maastricht 2001) 137-145.
- 25 SB, inv.nr. 1733.
- 26 SB, inv.nr. 1740.
- 27 Baden (*Termæ Austriacæ*), kleine stad ten zuiden van Wenen “estimée à cause de ses bains chauds, ou l'on se rend de Vienne & des pays circonvoisins”. Te onderscheiden van Baden-Baden (*Termæ inferiores*) en Baden (*Termæ superiores*) in Zwitserland. *Dictionnaire Géographique Portatif* enz. (Amsterdam 1748).
- 28 Pistool : volgens een almanak uit 1755 had “le simple pistole” een wisselwaarde (cours de Maestricht) van 15 Hollandse gulden en 3 stuiver, de “vieille pistole” een waarde van 15 Hollandse gulden en 7 stuiver.
- 29 SB, inv.nr. 1736, brief van 25 juni 1742.
- 30 Engeland en ook de Verenigde Provinciën maakten deel uit van het Geallieerde kamp. Engeland financierde bovendien met gote sommen de oorlog.
- 31 SB, inv.nr. 1736.
- 32 SB, inv.nr. 1741, brieven van 3 en 30 augustus 1742.
- 33 SB, inv.nr. 1742.
- 34 idem.
- 35 idem.
- 36 *Mémoires de M. le comte de Saint Germain* (Amsterdam 1779) 175.
- 37 Zie o.a.: Preradovich, Nicolaus von, *Das seltsam wilde Leben des Pandurenobers Franz von der Trenck* (Graz 1980); Teichman, Oskar, *Pandur Trenck* (Dresden 1928) en ook in het Engels verschenen: *Pandour Trenck: an account of the life of baron Franciscus von der Trenck* (Londen 1927); Sonntag, Kurt, *Trenck der Pandur und die Brandschatzung Bayerns* (München 1976); Lorebach, *Die Denkwürdigkeiten des Freiherrn Friedrich von der Trenck* (Berlijn z.d.), dat een biografie van Franciscus bevat; Schröpfer, Karlheinz, *Obrist Trenck, Chef der Panduren* (Regensburg 1983). *Mémoires de François Baron de Trenck, commandant des Pandoures* (Parijs 1788).
- 38 De eerste Silezische oorlog duurde van 16 december 1740, datum van de inval van Pruisen in Oostenrijks Silezië, tot aan de Vrede van Berlijn op 28 juli 1742; de tweede Silezische oorlog ving kort daarna aan en duurde tot de Vrede van Dresden op 25 december 1745. Zie Sonntag, *Trenck*.
- 39 *Österreichischer Erbfolge-Krieg*. Deel 1 (Wenen 1896) 395.
- 40 SB, inv.nr. 1733, brief van 4 september 1741.
- 41 Verwijzing naar de slag bij Malplaquet op 11 september 1709 tijdens de Spaanse Successieoorlog.
- 42 SB, inv.nr. 1740.
- 43 Anne Marie Cathérine d'Olné (Olné 1715 – Maastricht 1789) en Anna Marie Josephe d'Olné (Olné 1717 – Maastricht 1793)
- 44 Men zie o.a. Hartmann, Peter Claus, *Karl Albrecht-Karl VII.: glücklicher Kurfürst, unglücklicher Kaiser* (Regensburg 1985).

- 45 SB, inv.nr. 1827, brief van 16 april 1743.
- 46 SB, inv.nr. 1741, brief van 7 mei 1744. Olne viel onder het gezag van de Republiek, terwijl Baarlo in het Gelders Overkwartier was gelegen en sinds 1713 bestuurd werd door het koninkrijk Pruisen.
- 47 Teichman, *Pandur Trenck*, 167.
- 48 De precieze verwantschap is nog onduidelijk, maar liep zoals d'Olne aangeeft via de verwantschap tussen de familie de Rhoe en de Pruisische Kettelers. De link loopt zonder twijfel via d'Olne's moeder Eva Theresia Florentina de Rhoe d'Obsinnigh (1683-1754). De familie de Rhoe kende meerdere telgen met een succesvolle carrière binnen het Oostenrijkse leger, waaronder haar vader en grootvader. De genealogische link loopt vermoedelijk via haar verwant Edmond Frans de Rhoe d'Obsinnich, heer van Elmpt, Steyn en Middelbeck, gehuwd met Anna Christina (von) Ketteler.
- 49 Prins Karel van Lotharingen, opperbevelhebber van het geallieerde leger tot 1747, schoonbroer van Maria-Theresia.
- 50 SB, inv.nr. 1022.
- 51 SB, inv.nr. 1741, brief van 25 maart 1745.
- 52 Lorebach, *Die Denkwürdigkeiten*, 214-215. *Mémoires de François Baron de Trenck, commandant des Pandoures*, 53 e.v.
- 53 SB, inv.nr. 1657.
- 54 Idem.
- 55 SB, inv.nr. 1656, brief van 17 februari 1745. Zie ook inv.nr. 1658, brief van Trenck aan d'Olne van 30 april 1745.
- 56 SB, inv.nr. 1621.
- 57 SB, inv.nr. 1655. Trenck's brieven zijn in het Frans of het Duits opgesteld, al dan niet van zijn eigen hand.
- 58 SB, inv.nr. 1742.
- 59 RHCL, Kleine familiearchieven, familiearchief d'Olne, doos 14.
- 60 SB, inv.nr. 1743, brief aan Guillaume-Frederique van 6 juni 1746.
- 61 SB, inv.nr. 1023.
- 62 SB, inv.nr. 1623.
- 63 SB, inv.nr. 1649.
- 64 *Etat Général des troupes de France sur pied en Mai 1748*, 156-157.
- 65 Generaal Trips stond aan het hoofd van de lichte troepen (infanterie en huzaren) en voerde bijvoorbeeld ook het commando over deze troepen tijdens de hevige gevechten met de Fransen bij Wolder en Kesselt op 2 juli 1747 (de slag om Lafelt). Na de Vrede van Aken maakt hij een overstap naar het Staatse leger.
- 66 *Mémoires du comte De Hordt* (s.l. s.d) 178-180.
- 67 Stadsarchief Leuven, handschriftencollectie, inv.nr. 0057. Navraag leverde tot op heden geen spoor van dit schilderij op.
- 68 Mengels, 'Chronijk', 21-30, en in *PSHAL XXIV* (1887) 185 e.v. De tekst is grammaticaal aangepast.
- 69 SB, inv.nr. 1742.
- 70 Zie SB, inv.nr. 1646 en 1647.
- 71 Het etymologisch woordenboek verwijst voor pandoer naar het Kroatisch *pandur*, ouder *bandur*, nog ouder het Latijnse *banderius* (hij die onder een vaandel dient), ook te herkennen in ons woord *baanderheer*.
- 72 Esclavonië: Slavonië

- 73 Goulash?
- 74 Lieu: mijl (ca. 4 km).
- 75 De infanterist had normaliter slechts één geweer met bajonet en een sabel.
- 76 *Nouveau almanach curieux pour l'Année de Nôtre Seigneur MDCCXXXV*. Henry Landtmeter (Maastricht 1745).
- 77 SB, inv.nr. 1053.
- 78 Het opperbevel van het geallieerde leger is dan overgegaan naar de hertog van Cumberland, zoon van de Engelse koning; de Oostenrijkse troepen staan onder leiding van generaal Carl von Batthyany.
- 79 SB, inv.nr. 1012.
- 80 Notermans, Jos, 'De grootste veldslag uit de oorlog', in: *De Slag van Lafelt om Maastricht* (Maastricht 1997) 51 e.v.
- 81 Daenen, Julien, 'De Pandoeren te Gellik en te Eigenbilzen', in: *Wiosello IX* (1994) 136-140.
- 82 RHCL, Kleine familiearchieven, familiearchief d'Olné, doos 14.
- 83 SB, inv.nr. 1658.
- 84 SB, inv.nr. 1658, brief van 14 oktober 1747.
- 85 Escaille, H. de L', *Baarloo*, 258.
- 86 Idem. Hierin bevindt zich een afschrift van de capitulatie-overeenkomst.
- 87 SB, inv.nr. 1654.
- 88 Over de Oranjerevolutie o.m. *De tweede orangistische revolutie*, in: Israël, J.I., *De Republiek 1477-1806*. Deel 2 (Franeker 1996).
- 89 SB, inv.nr. 998. De oorkonde van 22.03.1748 bevat een opgedrukt zegel van de gecommiteerde raad van Holland en West-Friesland.
- 90 Schelling: de courante betaaleenheid ter waarde van 10 stuiver of een halve gulden.
- 91 RHCL, Kleine familiearchieven, familiearchief d'Olné, doos 14; Huis Scheres-Baarlo, inv.nr. 1660.
- 92 SB, inv.nr. 1743.
- 93 SB, inv.nr. 1827.
- 94 idem.
- 95 Pajol, Ch.P.V., *Les guerres sous Louis XV*. Deel 3 (Parijs 1884) dd. 12 mei 1748.
- 96 SB, inv.nr. 1029.
- 97 SB, inv.nr. 1745.
- 98 SB, inv.nr. 1745, brief van 11 mei 1750.
- 99 Marie Jeannne Thérèse d'Olné, geboren 11 januari 1714, overleden 16 mei 1736, huwde 6 februari 1735 Jean Werner baron De Francken, heer van Erkelenz en Duijsselstein.
- 100 De gegevens omtrent het verblijf in Mannheim in: SB, inv.nr. 1745.
- 101 SB, inv.nr. 530.
- 102 Anne Marie Cathérine d'Olné (Olné 1715 – Maastricht 1789) en Anna Marie Josephe (Olné 1717 – Maastricht 1793).
- 103 Escaille, H. de L', *Baarloo*, 262.
- 104 SB, inv.nr. 2247.
- 105 Wijk: het stadsdeel van Maastricht op de oostelijke Maasoever.
- 106 SB, inv.nr. 2247.
- 107 "L'homme est libre et q'ainsi c'est à lui de faire son bonheur". Tweede stelling van Voltaire in zijn "Discours en vers sur l'homme". *Oeuvres complètes de Voltaire*. Deel 12 (1785).